

Vlissinger Michiel

DR. J. ROELINK

**VLISSINGER
MICHIEL**

Muziel A. K. Mittel

Dr. J. ROELINK

VLISSINGER MICHIEL

TEKENINGEN VAN JAN LUTZ

G. F. CALLENBACH N.V. - UITGEVER - NIJKERK.

I. DRIE EN EEN HALVE EEUW

Drie en een halve eeuw . . . Driehonderd en vijftig jaren . . . Dat is een enorme tijd! Als je grootvader vertelt uit z'n jeugd, wat lijkt dat dan al lang geleden. Misschien wel zestig of zeventig jaar. Als je bet-overgrootvader nog zou leven, dan zou hij kunnen vertellen van de trekschuit en van de Tien-daagse Veldtocht tegen de Belgen.

Maar driehonderd en vijftig jaar . . . dat is nog heel wat anders. Dat is de tijd — ja, dat woord kan vast niet op één regel — van je over-over-over-over-over-over-over-overgrootvader.

Hè-hè. Achtmaal het woordje „over”. Misschien moet het wel negenmaal zijn, dat is nooit precies uit te maken. Maar dat het verschrikkelijk lang geleden is, daar zijn we het dan toch wel over eens.

Nu zul je de naam van die over-over-over-over-over-over-over-overgrootvader wel niet kennen. Je zult heel waarschijnlijk wel niets van hem weten. Toch heeft hij geleefd, drie en een halve eeuw geleden. Dat is vast. Want anders was je er zelf ook niet geweest. Ieder mens móet nu eenmaal twee ouders hebben of gehad hebben, vier grootouders, acht overgrootouders enzovoort. Dat kan nu eenmaal niet anders. Toch zit er waarschijnlijk niemand in je klas, die nog een voorvader van drie en een halve eeuw geleden kan noemen.

Weet je wie het wel zouden kunnen? Onze Prinsessen, die in het paleis Soestdijk wonen. Als Zij dat lange woord met negenmaal „over” gebruiken, komen Ze uit bij Prins Frederik Hendrik.

Je hebt het al wel begrepen: als je naam na drie en een halve eeuw nog bekend is, dan ben je in de regel iemand van aanzien geweest, een beroemdheid — soms een beruchtheid.

Nu is het in het jaar 1957 drie en een halve eeuw geleden, dat Michiel Adriaanszoon de Ruyter geboren werd. Om precies te zijn: hij werd geboren 24 maart 1607, 's morgens om acht uur.

Er zullen niet veel schoolkinderen in Nederland zijn, aan wie verteld moet worden, wie Michiel de Ruyter was. Want zijn naam lééft nog bij ons volk en ook nu, na drie en een halve eeuw, zien we als het ware zijn sporen nog.

Allereerst natuurlijk in Vlissingen, waar hij werd geboren en waar zijn standbeeld staat. Dan in Amsterdam, in de hoofdstad, waar zijn graf is.

In Vlissingen geboren, in Amsterdam begraven. Tussen die twee uitersten zijn dan nog veel andere sporen aan te wijzen. Zo heeft meer dan honderd jaren in een museum van Middelburg het beroemde touwslagerswiel gestaan, dat hij als jongen heeft moeten draaien; je weet wel, zoals dat liedje zegt:

In een blauwgeruite kiel
Draaide hij aan 't grote wiel . . .

Later, nog niet zo heel lang geleden, is dat wiel naar Vlissingen gebracht.

En dan staat in Amsterdam, aan de IJkant, altijd nog het

mooie huis, waar hij gewoond heeft. Soms blijft daar een vreemdeling eens even staan om in de gevelsteen te lezen, wie daar gewoond heeft.

Ook buiten Nederland leeft nog de herinnering aan De Ruyter voort. In de Engelse en Franse geschiedenisboeken natuurlijk; maar ook nog anders. Zo werd in Debreczen, ver oostelijk in Hongarije, uit dankbaarheid voor De Ruyter een gedenkteken opgericht.

Er zou meer te noemen zijn. Maar dit bewijst toch voldoende, dat De Ruyter een man van grote betekenis is geweest, van wie je graag wat meer wilt weten.

Dat kan. We weten van De Ruyter gelukkig heel veel. Niet alleen zijn er nog brieven van hem bewaard gebleven en de logboeken en journalen, die hij op zijn vele reizen heeft bijgehouden, maar ook zijn we zo gelukkig een heel groot en uitvoerig boek over hem te bezitten, dat kort na zijn dood geschreven is. De schrijver van dat boek, Geeraert Brandt, heeft bij het schrijven niet alleen de brieven, logboeken en journalen van De Ruyter gebruikt, maar hij heeft ook veel gesproken met De Ruyters familieleden en hij heeft allerlei dingen haarfijn uitgeplozen. Zo ontstond dat grote boek *Het leven en bedrijf van den Heere Michiel de Ruiter*. De mensen vonden dat zo mooi, dat het zelfs in 1687 in het Duits en in 1698 in het Frans werd vertaald.

Wel, in dat grote, dikke boek — het telt meer dan duizend dichtbedrukte bladzijden! — staat natuurlijk van alles over De Ruyter te lezen. Maar je hebt natuurlijk geen zin in zo'n dik boek. 't Wordt ook wel wat saai op den duur. Maar omdat je toch wat meer van De Ruyter wilt weten, is dit boekje geschreven.

Het vertelt alleen maar de voornaamste dingen uit z'n leven en slaat met grote sprong soms zo maar een aantal jaren over. Maar als je het gelezen hebt, weet je toch, waarom in het verre Hongarije voor een Nederlands zeeman een gedenkteken werd opgericht; waarom Duitsers en Fransen dat grote boek over hem wilden lezen; waarom hij ver van z'n geliefde Vlissingen werd begraven; waarom wij als Nederlanders het belangrijk vonden zijn geboorte te herdenken, na drie en een halve eeuw.

II. MICHIELTJE

Een gemakkelijk jongetje was hij niet. Pienter wel, en een echte woelwater. In het drukke gezin van vader Adriaan viel die luidruchtigheid niet zo gauw op. Adriaan was als zee-man vaak weken van huis en dan moest moeder Aaltje haar stelletje alleen regeren. Een stelletje, dat steeds groter werd. Michiel was het vijfde kind al, maar na hem kwamen er nog zeven, steeds met een tussenruimte van ongeveer twee jaar. De oudste was juist tweeëntwintig, toen de jongste werd geboren. In het kleine huisje bij de Grote Kerk was er dus praktisch altijd een kind in de luiers, een hummel die over de grond kroop en daarboven dan nog een heel regiment grotere kinderen. Een druk gezin, waar de kinderen al gauw leerden zoveel mogelijk voor zichzelf te zorgen. Ook toen vader Adriaan het zeemansberoep vaarwel zegde en een baan aan de vaste wal vond, bleven de kinderen uit zijn grote gezin veel op zichzelf aangewezen, want Adriaan had 't druk genoeg om het brood voor al die monden te verdienen. Michieltje kon maar niet begrijpen, hoe z'n vader dat prachtige zeemansberoep had kunnen opgeven. Was er iets mooiers denkbaar? Als hij maar even kon, glipte hij naar de strandmuur, waar altijd wel zeelui te vinden waren. En dan luisterde hij gespannen naar de verhalen, die daar verteld werden. Dat, dat was toch eigenlijk pas leven! Vreemde landen zien, vreemde talen horen. De één vertelde van moeilijke

tochten in de barre ijszeeën. Een ander kwam met een verhaal van warme landen, vol kleurige vogels en vreemde vruchten. En weer een derde deed 't verhaal over een woest gevecht met een Spaans galjoen, dat ze een paar dagen geleden hadden buitgemaakt. 't Schip was opgebracht, lag nu in de haven en de verteller wees op de kogelgaten in de romp en op het roer, dat versplinterd was.

En Michieltje, die op school vaak zo slecht kon luisteren, liet nu geen woord verloren gaan. Als de mannen naar huis gingen, liep hij nog vaak langs de schepen. Het klotsen van de golven tegen de boeg, het kraken van het want en de geuren van het water vertelden hem verder van verre landen en vreemde zeeën. *Ik dogt*, vertelt hij later, *in myne jonkheid nergens toe dan ter zee te vaeren.*

Ach, voor een Vlissinger jongen uit die tijd was dat geen wonder. Vreemd was dat: Vlissingen vocht tegen de zee, die soms hele stukken van het land wegsloeg en de straten overstroomde. En toch hield de Vlissinger van die gevaarlijke zee, van die boze waterwolf. Want Vlissingen leefde van de zee en Vlissingen hoorde bij de zee. Die zee bracht rijkdom en avontuur.

Tweemaal in De Ruyters jonge jaren werd de stad door watersnood geteisterd en men vreesde wel eens, dat Vlissingen en Reimerswaal de strijd tegen het water zouden moeten opgeven. Hele stukken land verdwenen immers in de golven, zodat de Schelde steeds breder werd en de afstand tussen Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen werd elk jaar groter.

Maar met taaie verbeterheid vochten de Zeeuwen door. Michieltje was nog maar een broekemantje, toen knappe ingenieurs op last van Prins Maurits de wallen van de stad duch-

tig kwamen versterken. In regen en storm werd doorgewerkt. Sterk moest Vlissingen zijn. Sterk tegen twee vijanden: het water en de Spanjaarden. Dijken en wallen kwamen er, met kanonnen, die grimmig met hun éne donkere oog over de woelige wateren van de Schelde staarden.

Hard werden deze mannen van Vlissingen, keihard. Hun leven was altijd in gevaar, hun bezittingen werden steeds bedreigd. Daarom waren ze weerbaar, altijd. En de jongetjes van Vlissingen, de Michieltjes en de Joosten en de Jannen en hoe ze nog meer mochten heten — deden onbewust hun vaders na, die kerels van de zee. Ze keken met stille bewondering naar die verweerde koppen, naar die sterke, eeltige handen. En op de dijk, tegen de wind in, probeerden ze net zo te lopen: de handen in de zakken, het bovenlijf wat gebogen, een waggelende zeemansloop.

's Avonds, als buiten de storm loeide en de kleinsten naar bed waren, lieten de Vlissinger vaders — mannen van weinig woorden meestal — zich soms verleiden van hun avonturen te vertellen. Vreemde verhalen waren het, die zo bij het haardvuur werden verteld. Van de Spaanse koning, die over Zeeland regeerde en eiste, dat alle mensen hetzelfde geloof zouden hebben als hij. Van rondreizende predikers, die heilig in de duinen, in schuren of op zolders de nieuwe godsdienst brachten, die in Zeeland veel aanhangers vond. En hoe de koning toen z'n soldaten en beulen stuurde om die nieuwe leer uit te roeien. Verhalen van brandstapels en wurging, waarbij de Vlissinger moeders soms onrustig op hun zetel schuifelden en altijd — juist als het zo spannend en eng werd — vermanend zeiden: Vader, genoeg — ze moeten te bedde!

Als ze dan vleiden: Nog eventjes maar — dan vertelde vader verder, minder bloedig nu, hoe de koning z'n zin niet had gekregen, want de Zeeuwen hadden zich vrij gevochten Bij Middelburg en Reimerswaal — en ginder ver weg, in Holland — was wel heftig gestreden, maar met de hulp van de Prins van Oranje waren Holland en Zeeland vrij geworden.

Ja, die Prins van Oranje. Dat was weer een verhaal op zichzelf. De vader van Prins Maurits, die nu over Zeeland regeerde. En met Prins Maurits moesten ze blijven zorgen, dat geen Spanjaard meer een voet in Zeeland zette. Want als dat zou gebeuren — wel, de mannen zouden gevangen worden genomen en op de Spaanse galeien als roeiers met de zweep op de naakte ruggen worden gestriemd, de huizen zouden in brand worden gestoken en de kinderen . . .

Genoeg nu, Vader! zeiden de moeders dan boos. En dan moesten de kinderen toch heus naar bed.

In menige Vlissinger bedstede werd dan door de kinderen verder gefluisterd en verder gefantaseerd. Soms werd er 's nachts één schreeuwend wakker . . .

Vader Adriaan kon ook zulke verhalen doen. Het mooiste vond Michiel altijd het verhaal van de brand. Dat kon Vader niet vaak genoeg vertellen.

Vaders vader, ook een Michiel, had op z'n boerderijtje buiten Bergen op Zoom last gehad van rondtrekkende soldaten. Nou, grootvader Michiel was zelf soldaat geweest bij de Prins hè, en die liet zich niet plunderen. Daar was ruzie van gekomen en ten slotte hadden die lelijkerds woedend het huisje in brand gestoken. Vader Adriaan was toen nog maar een wiegekind geweest en kon dus niet wegluchten van de

zolder, waar z'n wieg had gestaan. Zijn moeder had met levensgevaar haar kind van de brandende zolder gered door het uit het dakraam in een deken te gooien, die grootvader Michiel en een dienstmaagd uitgespreid hadden gehouden. Daarna was Grootmoeder zelf omlaag gesprongen. Maar het huis brandde af en grootvader Michiel was alles kwijt, zo arm als de kerkratten. En 't ergste was, dat het geen Spaanse soldaten waren geweest, maar soldaten van de Prins.

Dan zuchtte vader Adriaan eens: Tja, zo is de oorlog, een gesel voor vriend en vijand.

Ach, Michieltje begreep dat laatste natuurlijk niet. Michieltje zag, net als bijna alle jongens, in de oorlog iets moois. Oorlog is nooit mooi. Oorlog is een groot kwaad. Soms is het een noodzakelijk kwaad. Maar toch altijd een kwaad. Kwaad lijkt wel eens mooi. Daarom lijkt oorlog wel eens mooi. Maar 't is een valse schijn.

Natuurlijk, kleine jongetjes — zoals Michieltje er toen één was — hebben dat niet dóór. Daarom vonden die Vlissinger knapen oorlogje spelen één van de fijnste spelletjes. Als er één z'n vader had horen vertellen van die beroemde slag bij Nieuwpoort, dan zei die de volgende dag: Dàt gaan we spelen, slag bij Nieuwpoort. En Nieuwpoort, nou, dat was heus niet zo ver van Vlissingen weg. En wat kon je die slag fijn naspelen, aan het strand hier, net als de echte slag.

Zo leefde Michieltje, precies als zoveel jongens. Naar school, en spelen en kattedwaad uithalen. Van het laatste wel eens wat al te veel. Zo moet hij, toen hij tien jaar was, de mensen van Vlissingen eens de stuipen op het lijf hebben gejaagd door op de toren van de Grote Kerk — vlak bij zijn huis — te klimmen, tot aan de spits toe. En van school werd hij ten

slotte weggejaagd. Toch heeft hij er heel wat geleerd, want uit z'n brieven en scheepsboeken blijkt, dat hij behoorlijk kon schrijven en rekenen. En dat kon heus niet van alle zee-lui van die tijd gezegd worden.

Op de touwslagerij, waar hij na z'n schooltijd moest proberen wat te verdienen, ging het ook niet best. Zoals een vogel alleen in de lucht kan laten zien wat hij waard is, en zoals een vis alleen in het water vlug en vaardig is — zo zou Michieltje alleen op zee kunnen slagen. Op zee — daar zou hij in z'n element zijn.

En hij was nog geen elf en een half jaar, toen 't besluit viel: Michieltje moet dan maar naar zee.

Wel, naar een schip behoefde je in Vlissingen niet lang te zoeken. Van de haven zwierven ze naar alle kanten uit. En zo'n jochie, zo'n duvelstoejagertje kostte niet te veel en nam aan boord toch aardig wat uit de hand.

In augustus 1618 ging Michieltjes hartewens in vervulling: hij voelde een schip onder z'n voeten, zwaaide lang naar z'n familie, die hem toewuifde, slikte toen even en knipperde met z'n ogen. Maar toen de bootsman bulderde: Hé jongen, hier! Pak aan! — probeerde hij met een zware stem onverschillig te zeggen: Tsa maat, ik ben d'r al.

III. MICHIEL

Van die eerste reizen, daar weten we niet zoveel van. Een bootsmansjongen houdt immers geen logboek bij.

Naar de Oost schijnt hij niet te zijn geweest. Wel naar West-Indië. De schepen van de Vlissingse rederij Lampsens — van dezelfde Lampsens was de touwslagerij, waar Michieltje aan 't „grote wiel” had gestaan — voeren veel op de West. Trouwens, heel Zeeland had voor West-Indië bijzondere belangstelling, vooral na de oprichting van de Westindische Compagnie enkele jaren later.

't Leven aan boord was niet gemakkelijk die eerste jaren. Maar toch zou Michiel geen ander leven meer willen. En als hij thuis was tussen twee reizen, was hij ongedurig en onrustig. Al gauw had hij begrepen, dat je moest werken, wilde je aan boord vooruitkomen. Als zeeman moest je niet alleen twee stevige knuisten aan je lijf hebben, maar ook open oren en ogen — en een helder stel hersens. Je moest, wilde je verder komen, goed kunnen lezen, schrijven en rekenen. Maar je moest ook goed een zeekaart kunnen gebruiken. Je moest de taal en de gewoonten van vreemde landen wat kennen. Je moest verstand hebben van koopwaar en prijzen. Je moest veel dingen weten van zon, maan en sterren, die je op vreemde, eenzame zeeën konden helpen de weg te vinden. Daar was ook kennis voor nodig van dat moeilijke vak, waar de stuurman van vertelde, van de „wisconste” — de

wiskunde. Wat was de wereld groot en ingewikkeld! Veel groter dan hij — zittend in de torenspits van de Grote Kerk — had kunnen vermoeden.

De zeelui hadden al gauw plezier in dat robuuste kereltje, dat je de oren van 't hoofd vroeg; dat altijd maar weten wilde, weten. Zelden hadden ze een leergieriger bootsmansjongen meegemaakt. En je kon 'm wat overlaten! Hij, die op school had vergeten z'n sommen te maken, die in de lijnbaan vergeten had het wiel te draaien, vergat nu niets meer, was altijd trouw op z'n post. En het duurde niet lang, of de rederij maakte hem matroos. Eén sport geklommen op die lange, lange ladder, waarvan de onderste sport heet bootsmansjongen en de hoogste admiraal. Op zo'n ladder is 't klimmen op de onderste sporten meestal het moeilijkste.

Voor Michieltje ook.

Toen Prins Maurits goede kanonniërs nodig had, moesten die van de schepen komen. En zo werd Michiel met veel andere matrozen voor korte tijd weer landrot en diende hij onder Prins Maurits. Zo heeft hij meegevochten bij het beleg van Bergen op Zoom in 1622, toen hij dus vijftien jaar was. Ook dat werk deed hij goed. Hij had kans gezien op z'n reizen behoorlijk geld te sparen en van dat geld kocht hij nu een paard om als soldaat z'n werk vlug en goed te kunnen doen.

Zou hij gedacht hebben aan het verhaal over z'n grootvader Michiel, die ook paarden had gehad? Of aan de verhalen van z'n moeder, die in haar familie een soldaat had gehad, die de Prins als ruiter had gediend? Pas vele jaren later, als hij een deftig man geworden is, zal hij zijn naam gaan uit-

breiden met de toevoeging Ruyter, Ruyter of de Ruyter. Want denk er goed om: wij noemen zijn vader wel Adriaan de Ruyter, maar eigenlijk heeft die nooit zo geheten. Hij noemde zich eenvoudig Adriaan Michielszoon. En onze Michiel heette dus Michiel Adriaanszoon. Eerst veel later noemt hij zich deftig: Michiel Adriaanszoon Ruyter of de Ruyter.

Gelukkig kon het paard gauw verkocht worden, want Michiel voelde zich toch 't beste thuis op zo'n houten paard, zo'n schip. Deze keer monsterde hij als bootsmansmaat. Maar niet op een koopvaardijschip van de heren Lampsens, maar op een echt oorlogsschip.

't Werd geen plezierige kennismaking met de oorlogsmarine. Want in de Golf van Biskaje raakte het schip slaags met de vijand en Michiel viel gewond in handen van de Basken. Met dat volk, dat aan weerszijden van de Pyreneeën woonde, in Zuidwest-Frankrijk en Noordwest-Spanje dus, zou hij het later nog wel meer te kwaad krijgen. In ieder geval was deze eerste kennismaking geen aangename. Maar aan land gekomen wist hij met twee andere matrozen de gevangenschap te ontsnappen.

Toen volgden moeilijke weken: de weg naar Zeeland was zeer, zeer lang. En de gevangenen waren natuurlijk alles kwijt. In grote armoe, bedelend moest de reis gemaakt worden en als een vagebond kwam Michiel thuis.

Geschrokken? Ja, maar afgeschrikt? Neen! Luidt de wapenspreuk van Zeeland niet: „Luctor et emergo”, „Ik worstel en kom boven”? De jonge Michiel had al lang begrepen, dat je op de wereld de goede dingen niet voor niets krijgt; dat

je er veel voor moet doen. Wie bij tegenslag aan de voet van de berg al opgeeft, is niet waard de top te bereiken.

Als hij wat hersteld is van de ontberingen, gaat hij weer naar zee. Nu volgen er rustiger jaren. Maar jaren toch van hard werken. En geleidelijk klimt Michiel verder. Als bootsmansjongen begonnen, vijf jaar geleden, is hij matroos geworden. Nu wordt hij bootsmansmaat, straks bootsman en ten slotte hoogbootsman. Dan is 't voorlopig stop. Dan heeft hij bereikt, wat er te bereiken viel, de hoogste plaats onder de bemanning. Hij kon zeggen, dat hij nu praktisch al het werk op een schip, van voor tot achter en van hoog tot laag, onder de knie had.

Maar hij dacht er niet aan op z'n lauweren te gaan rusten. Boven de bemanning stonden immers nog de officieren. Maar je werd zo maar geen officier! Daar moest je heel wat meer voor in je mars hebben.

Al vóór Michieltje Michiel was geworden, had hij dat begrepen. En 't eerste, wat hij was gaan doen, was zuinig zijn, sparen. Een zeeman verdiende goed, maar 't was vaak gauw weer uitgegeven ook. In vreemde havens zag je allerlei mooie dingen, zocht je vrolijkheid en dan zat het geld vaak los in de zak.

Maar Michiel had al van jongs af goed op z'n geld kunnen passen. Hij had begrepen: de zeeman, die veel gevaren trotseert, verdient goed; maar de reder, van wie het schip met de koopwaar is, verdient veel en veel meer. Je moest, dacht hij, heel zuinig kunnen zijn. Zo zuinig, dat je een eigen schip kon kopen en eigen koopwaar. Je moest kapitein kunnen worden en tegelijk je eigen reder kunnen zijn. Dat was een dubbel

moeilijke taak: kapitein worden en je eigen schip kunnen kopen.

Voor beide taken was geld nodig, veel geld. Daarom werd elke duit omgekeerd eer die werd uitgegeven. Acht gespaarde duiten maakten een Zeeuwse stuiver. En vijftig gespaarde stuivers maakten een Zeeuwse rijksdaalder, zo'n mooie, grote, van zilver.

Als 't nodig was, gaf Michiel ze uit. Want gierig was hij niet. Had hij niet een paard gekocht, toen dat nodig was? Maar onnodig geld uitgeven, dat deed hij niet. Michieltje is heus geen Michiel geworden door te spelen, hard te schreeuwen en in een toren te klimmen. Hij heeft hard gewerkt, veel geleerd en zich veel ontzegd.

Zo heeft hij al een klein kapitaaltje, als hij nog geen twintig jaar is. Dat kapitaaltje geeft rente en die rente wordt ieder jaar bij 't kapitaaltje gevoegd. En zo groeit het, langzaam eerst; maar wanneer hij als hoogbootsman meer verdient en meer overhoudt, groeit het sneller.

Niet altijd. Want er komt een tijd, dat Michiel wil trouwen. Vader Adriaan is gestorven en als Michiel van z'n reizen thuiskomt, wil hij een eigen huis hebben. Een vrouw, die op hem wacht.

In begin 1631 trouwt hij en midden december van dat jaar wordt z'n eerste kind geboren, dat hij naar z'n moeder noemt: Aaltje.

Michiel heeft ook het verdriet gekend in z'n leven. Wat leek het allemaal mooi: een ijverige, spaarzame man, die nog een grote toekomst voor zich heeft; een lieve vrouw en een lief, klein kindje . . .

Maar in die tijd, toen de dokters nog maar heel weinig wis-

ten van het menselijk lichaam, stierven heel veel mensen jong. Men wist niet, waar de ziekten vandaan kwamen en wat men er tegen kon doen. Heb je er wel eens op gelet, hoe vaak allerlei mensen uit de vaderlandse geschiedenis getrouwd zijn geweest? Willem van Oranje viermaal, Filips II ook viermaal, De Ruyter driemaal. Hoe dat zo komt? Wel, vroeger werden de moeders heel vaak ziek na de geboorte van een kindje. Ze kregen koorts en daar was toen weinig tegen te doen. Dan stierven ze, heel jong nog. Pas in de vorige eeuw hebben de dokters ontdekt, waar die koorts vandaan kwam en wat er tegen te doen was. Van die tijd af sterven er dan ook niet veel moeders meer na zo'n geboorte. De Ruyter was niet eens thuis, toen z'n lieve vrouw ruim twee weken na de geboorte van het dochttertje stierf, één dag voor oudejaarsdag van 1631. Toen had dat kleine kindje geen moeder meer. Het leefde nog bijna drie weken. Toen stierf het ook . . . Als De Ruyter nu van zee thuiskwam, vond hij een leeg huis. Hij heeft er niet veel van gezegd. Hij is nooit een man van veel woorden geweest. Maar in z'n hart leefde het verdriet en hij kon z'n vrouw en het kleine meisje niet vergeten . . .

Hij bleef in 't lege huis meer dan vroeger en voer minder uit. Want hij had begrepen: als ik verder wil, moet ik gaan studeren. Allerelei moeilijke dingen, waar je als lid van de bemanning niets mee te maken hebt, maar als officier wel. Dingen als eb en vloed, kompas, poolshoogte, sterrenbeelden en nog veel meer andere zaken. Als lid van de bemanning heb je maar te doen wat de officieren zeggen. Maar die officieren moeten het wéten. De bemanning, dat is de hand van

het schip; de officieren, de scheepsleiding, die zijn het hoofd van het schip.

Hoogbootsman, dat was hij geworden, hoofd van de bemanning, eigenlijk scheepsonderofficier. Daarboven stond de stuurman.

In dat droeve jaar na de dood van vrouw en kind heeft Michiel zich in de moeilijke zeemansstudie vastgebeten.

Ook nu slaagde hij. Als het volgend jaar mei de walvisvloot de haven van Vlissingen uitvaart, staat op de *Groene Leeuw* een nieuwe stuurman te roer, Michiel Adriaanszoon. Een korte, breedgeschouderde jonge vent, die niet omkijkt naar de daken van Vlissingen. Z'n ogen turen recht vooruit. Maar het verdriet vaart toch met hem mee, in z'n eerlijk zeemanshart.

Hij weet, dat hij niet achterom moet kijken. Thuis is hij vroom opgevoed. Maar hij weet ook zelf, dat alles van God komt. Verdriet en zorg, geluk en voorspoed, storm en donkerheid, licht en zonneschijn. Dat is voor de stuurman van de *Groene Leeuw* zo maar geen praatje of lesje, maar zekere waarheid. In z'n brieven en journalen zal hij dat voortaan alles rustig en ongeveinsd neerschrijven: *We kwamen, Godt lof, behouden in de haven; of: Naer Godts wille keerde de wind* en zoveel zinnen meer, die getuigen van een sterk vertrouwen op God.

Geen dolle vechtersbazen alleen, maar vrome, kundige zee-lui vooral waren het, die de vloot van ons land hebben groot gemaakt.

IV. STUURMAN MICHIEL

Minder bekend dan de Oostindische en de Westindische Compagnie is de Noordse of Groenlandse Compagnie, die in 1614 werd opgericht. Al heel lang daarvoor maakten de Noren jacht op walvissen. Nog in de middeleeuwen kwam een tweede volk in de ijszeeën hetzelfde bedrijf uitoefenen: de Basken. Je weet al, dat Michiel als matroos door de Basken gevangen was genomen. Waarom die Basken zo'n hekel aan de Hollanders en Zeeuwen hadden? Wel, eeuwenlang waren zij de baas geweest in de noordelijke zeeën en zij waren het enige volk, dat aan Europa walvisspek, walvistraan en baleinen verkocht. Wij kunnen tegenwoordig heel veel dingen máken, maar in die tijd moest de natuur nog het meeste leveren. De traan bijvoorbeeld had men nodig in de leerlooierijen en ook als smeerolie. De baleinen, dunne, elastische platen eigenlijk, afkomstig uit de muil van de walvis, werden gebruikt voor dingen, waarvoor wij tegenwoordig elastiek of rubber en plastic hebben. Een walvis leverde dus allerlei onmisbare zaken, waaraan goed te verdienen viel. En die winstgevende handel was eeuwenlang in handen van de Basken. Je begrijpt, dat die het niet leuk vonden, dat in de zeventiende eeuw ook de Engelsen, Hollanders en Zeeuwen een kijkje kwamen nemen in de ijszeeën. Die Basken waren er het eerst geweest en probeerden nu de andere volken buiten dat gebied te houden. Die anderen námen dat niet en zo was

er in het hoge noorden voortdurend strijd. Daarom waren die walvisvaarders zwaar bewapend en daarom gingen er ook vaak soldaten mee. In vroeger eeuwen was het verschil tussen koopvaardij en oorlogsmarine dan ook niet zo groot als tegenwoordig.

In mei 1633 voer Michiel op zo'n walvisvaarder Vlissingen uit. Per jaar kon een schip maar één zo'n tocht maken, want alleen in de zomermaanden was het varen in de ijszeeën mogelijk. Men had een week of drie nodig voor de heenreis, evenveel voor de terugreis en dan bleven er ongeveer drie maanden over voor de eigenlijke walvisjacht.

Michiel vertrok met mooi zomerweer, maar na een paar weken zat 't schip midden tussen het ijs. Het doel van de tocht was het eiland Jan Mayen, voorbij IJsland. Onze matrozen noemden dat eiland graag met een andere naam: Mauritius, zo genoemd naar de bij het zeevolk zeer geliefde Prins Maurits.

Daar liet de *Groene Leeuw* eind mei het anker zakken. Michiel had z'n eerste reis als stuurman zonder ongelukken volbracht, *Godt lof*, zoals hij in z'n reisboek schreef.

De meeste leden der bemanning verlieten het schip. Want op het eiland had de Noordse Compagnie een soort nederzetting gesticht. Een tiental houten loodsen, een aantal pakhuizen, bergplaatsen voor sloepen en sloopstuijg en een aantal in de grond gemetselde ketels, waarin de traan bereid werd. Een paar kleine forten met grimmige kanonnen en bovendien nog een batterij kanonnen aan de kust dienden om deze kleine Nederlandse kolonie te beschermen.

Van die kolonie uit werd de eigenlijke walvisvaart ondernomen. Elk schip had enkele sloepen, bemand met een aantal

roeiers, een stuurman en een harpoenier. Die harpoenier was de eigenlijke jager en schutter. Als hij in de nabijheid van z'n sloep een walvis zag bovenkómen, wierp hij z'n harpoen. Aan die harpoen zat een dik, lang touw vast. Was de walvis geraakt, dan dook hij dikwijls onder om z'n achtervolgers te ontgaan. Maar was de harpoen goed geworpen, dan bleef die in de wonde zitten. Men had de walvis dus echt „aan de lijn”. Soms zag het dier kans een half uur onder water te blijven. Geduldig moest men dan wachten, tot 't dier uitgeput bovenkwam om naar lucht te happen. Voorzichtig werd de lijn dan wat ingehaald. Dook hij weer, dan moest men opnieuw wachten. Door de wond werd het dier hoe langer hoe zwaker en ten slotte waagde men het met vereende krachten de lijn langzaam in te halen. Er was geen denken aan het gedode dier in de sloep te krijgen. De grote soorten waren soms meer dan twintig meter lang. En het gewicht? Er waren er, die anderhalf maal honderdduizend kilo wogen! Dat geweldige gevaarte moest nu aan land gebracht worden. Stel je voor, op een woelige zee, waar grote ijsschotsen op de toppen der golven zo'n sloep dreigden te verpletteren. 't Was ontzettend werken en martelen om de prooi veilig aan land te krijgen. En dan dreigden er nog andere gevaren. De Basken probeerden zo'n sloep de buit af te pakken of ze maakten van de afwezigheid der bemanning gebruik om het schip weg te halen of de loodsen in brand te steken. Overal moesten dus wachtposten zijn. Bovendien was er nog een andere machtige vijand: het ijs. Dat kruide soms op tot hoge bergen en dreigde dan het schip tegen de wal te verpletteren. Haastig moesten dan de ankers worden gelicht en men probeerde tijdelijk open water te vinden.

Rust was er in die maanden bijna niet. Had men de walvis eindelijk aan land, dan moest die geweldige kolos in stukken worden gesneden, omdat anders vervoer niet mogelijk was. Met grote messen werd het dier van z'n speklaag, soms wel bijna een halve meter dik, ontdaan. Andere mannen hadden de meterslange muil geopend en begonnen daar de honderden zogenaamde baarden — waarvan de baleinen gemaakt werden — los te maken. Weer anderen bereidden de traan en rolden ton na ton gevuld naar het schip. 't Was alles leven en bedrijf, van de vroege morgen tot de late avond. Want kort, heel kort duurden de nachten, omdat in het hoge noorden de zon bijna niet onderging en in het spookachtig licht van de middernachtzon sloofden de mannen door. Alles stonk naar de traan, de grond bij de loodsen werd glibberig en de kleren der mannen zaten onder het vet.

Maar dat alles hadden ze er graag voor over. Want het ruim van de *Groene Leeuw* raakte vol en straks, als alles verkocht was, zouden de mannen de buidels vol hebben met klinkende Zeeuwse rijksdaalders.

De Ruyter en zijn schipper waren tevreden. Niet minder dan vijftientig walvissen werden door de sloepen van de *Groene Leeuw* aan land gebracht. De grote vaten, de okschoufden, raakten vol met de kostbare traan. Zo'n okschouf was, in onze maat, ongeveer 220 liter. Als je bedenkt, dat een flinke emmer dertig liter kan bevatten, kun je je voorstellen, hoe groot die vaten ongeveer waren. Welnu, het spek van één walvis vulde soms tachtig van zulke okschoufden. Het scheepsruim van de *Groene Leeuw* raakte dan ook langzaam vol. Het wachten was nu op de andere schepen. Want in de regel maakten de schepen de tocht van en naar

het vaderland samen. Dat gaf een veiliger gevoel. In geval van nood kon men elkaar helpen.

Eind augustus waren alle schepen zeilree en achter elkaar verlieten elf volgestouwde vaartuigen de rede van Mauritius. Op deze eerste tocht, die Michiel als stuurman maakte, had hij veel geleerd. Zijn hart was dankbaar voor de goede afloop. Hoeveel gevaren waren er in deze maanden niet getrotseerd! En toch mocht de *Groene Leeuw*, door zijn hand bestuurd, thuisvaren, de ruimen vol goede koopwaar, de bemanning vermoeid, maar tevreden en vrolijk.

Begin september kwam de toren van het goede Vlissingen in zicht. De matrozen minderden zeil en langzaam gleeed het schip de Deurloo binnen.

Bij de haven stonden de Vlissingers. Handen werden opgestoken, neusdoeken boven de hoofden uit gezwaaid. Matrozen joelden naar vrouw en kinderen, jongmaats klommen in het want, zwaaiden en riepen.

Alleen stond stuurman Michiel, zijn scherpe ogen zoekend naar de beste plaats om zijn schip te meren.

Pas als dat gebeurd is, ziet hij op. Even steekt hem de pijn: hem wachtte geen vrouw of kind . . .

Maar zie — zie! Dat . . . die daar zwaait. Als dat moeder Aaltje niet is! Ze is slecht ter been en ze komt nooit meer aan de havenkant. Maar dit heeft ze moeten zien: haar Michiel, die dat prachtige schip binnenloodst. Haar Michiel, stuurman.

Straks wandelden ze langzaam naar huis, de oude moeder en die robuuste, jonge stuurman.

En straks thuis komen de verhalen van moeder Aaltje. Want

natuurlijk is er in die vijf maanden in Vlissingen heel wat gebeurd.

Michiel luistert. En dan vertelt hij zijn sober verhaal. Een verhaal van sneeuw en van ijsbergen, van poolnachten, die maar anderhalf uur duren soms.

Alleen over zichzelf vertelt hij niets.

V. KAPITEIN MICHIEL

Bijna vijf jaar na de dood van zijn eerste vrouw trouwde Michiel voor de tweede maal.

Nog geen jaar later steeg hij weer een sport op de lange ladder: in het voorjaar van 1637 voer hij uit als kapitein op één der schepen van de gebroeders Lampsens. Voortaan zou hij de eerste aan boord zijn en vele verre en gevaarlijke reizen moeten leiden.

Als hij nu uit het verre Brazilië thuiskwam, verlangde hij veel meer naar Vlissingen. Want daar wachtte hem nu een lieve vrouw en al gauw ook een paar lieve kinderen. De oudste, in 1637 geboren, heette naar Michiels vader Adriaan. Ook dit kind zou de grote roem van zijn vader niet beleven, want Adriaan stierf toen hij nog maar zeventien jaar was.

't Duurde niet lang, of het land zou een beroep doen op kapitein Michiel. In het jaar 1641 had de oorlogsvloot namelijk plotseling een extra aantal kapiteins nodig.

Dat zat zó: Ons land was nog altijd in oorlog met Spanje en wilde graag hulp van het buitenland hebben om aan die oorlog een goed einde te maken. Zo was het gelukt een verbond met Frankrijk te sluiten en voortaan hielp dat land ons tegen Spanje. In 1640 kwam er een nieuwe kans: Alva had lang geleden, in 1580 al, Portugal voor Spanje veroverd en sindsdien hoorde dat land van Spanje. Zeer tegen de zin der Portugezen. In 1640 gelukte het hun zich vrij te maken. De Span-

jaarden probeerden natuurlijk de Portugezen weer te onderwerpen. Wat was logischer, dan dat Portugal hulp zocht bij Spanje's vijanden, bij de Nederlanden en Frankrijk dus? Hoe meer vijanden Spanje had, hoe liever het Frederik Hendrik was. Daarom werd er een verdrag met Portugal gesloten en wij beloofden dat land met een sterke vloot te helpen. Daarvoor waren twintig schepen nodig en dus ook twintig flinke kapiteins.

De keus viel ook op De Ruyter en hij nam de benoeming aan. Hij zou dus nu officier in dienst van het vaderland zijn en als elke officier moest hij de eed van trouw zweren.

't Was voor hem een ernstig ogenblik, toen hij 6 juli 1641 verschijnen moest voor de heren van de Zeeuwse admiraliiteit en daar de eed moest afleggen. Plechtig beloofde hij zijn taak *wel ende getrouwelyk* met Gods hulp te zullen volbrengen.

Dat ernstige ogenblik op die warme julidag heeft De Ruyter nooit meer kunnen vergeten. In vele moeilijke gevechten later, als het verleidelijk was een veel sterkere vijand uit de weg te gaan, herinnerde hij zich zijn belofte. Zonder veel woorden heeft hij die belofte gehouden — altijd. Ook als zijn schip gevaar liep. Ook als anderen hem in de steek lieten. Ook als zijn leven aan een zijden draad hing. Die belofte heeft hij ten slotte veel later met zijn bloed bezegeld.

Een man een man — een woord een woord . . .

Het werd een gedenkwaardige tijd voor De Ruyter, die zomer van 1641.

Ruim vier jaar had hij als koopvaardijkapitein gevaren toen hij als kapitein bij de hulpvloot voor Portugal werd benoemd.

Maar die tocht naar Portugal zou hij toch niet slechts als kapitein meemaken.

Aan het hoofd van een vloot stonden boven de kapiteins drie vlagofficieren: de admiraal, de vice-admiraal en de schout-bij-nacht. Drie hoge officieren, die een eigen vlag mochten voeren. Nu bestond er tussen de zeegewesten Holland en Zeeland altijd een soort strijd over die drie hoge posten bij de vloot. Waren het allemaal Hollanders, die de vloot zouden commanderen, dan waren de Zeeuwse kapiteins boos — en omgekeerd natuurlijk. Daarom koos men die drie vlagofficieren liever niet uit één gewest. Voor deze tocht naar Portugal besloot men de derde plaats voor een Zeeuw te reserveren. En ondanks het feit, dat De Ruyter nog nooit als kapitein bij de oorlogsvloot had gevaren, kreeg hij van Frederik Hendrik deze eervolle plaats. Hij was voor die tocht naar Portugal dus kapitein op zijn eigen schip de *Haze* en bovendien schout-bij-nacht voor één van de eskaders van de vloot. De voornaamste taken van een schout-bij-nacht waren het aanvoeren van de achterhoede van de vloot en in de tweede plaats er vooral des nachts op te letten, dat er van de vele schepen van de vloot niet één afdwaalde.

Toen in november van dat jaar onze vloot bij kaap Sint Vincent met de Spaanse slaags raakte, toonde De Ruyter, dat hij zijn plicht begreep. Toen één van onze schepen, de *Engel Gabriël*, door twee grote galjoenen werd aangevallen en die ongelijke strijd niet kon volhouden, schoot De Ruyter onmiddellijk te hulp en bond de strijd met de twee galjoenen aan. In korte tijd liep zijn schip grote schade op. Het kreeg niet minder dan zes grote lekken onder de waterlijn, zodat

het dreigde te zinken. Terstond gaf De Ruyter bevel het schip te krenge; dat wil zeggen: men plaatste al het geschut, de ballast en zoveel mogelijk van de lading van het schip aan de éne zijkant, waar de kogelgaten niet zaten, die dus van de vijand afgekeerd was geweest. Door die zwaarte kwam het schip dus gedeeltelijk op z'n zij te liggen. De andere zijkant — die met de kogelgaten — kwam dus deels boven water te liggen en zo trachtte men, onder het kanongebulder door, de gaten voorlopig te stoppen.

Intussen verkeerde het schip de *Engel Gabriël* nog in grote nood, nu De Ruyter tijdelijk alle aandacht voor zijn eigen schip nodig had. Gelukkig kwam een derde schip, de *Zwaan*, nu de *Engel Gabriël*, waarvan alle masten waren weggeschoten, te hulp. Toen De Ruyter met de meest noodzakelijke herstellingen klaar was, mengde hij zich weer in de strijd. De andere schepen waren afgedreven en De Ruyter moest dwars door de Spaanse vloot zeilen om zijn eskader, dat hij moest aanvoeren, weer te bereiken. Weer kreeg hij de volle laag en zijn schip liep zoveel nieuwe lekken op, dat geen plank droog bleef. Zelfs de kardoeskist — de kist waarin de buskruitladingen voor de kanonnen werden bewaard — stond in het water. Met het nat geworden buskruit zou het nauwelijks mogelijk zijn nog een schot te lossen. Maar De Ruyter dacht er niet aan zich met zijn gehavende schip uit de strijd terug te trekken. Het eerste schip, dat hij in het oog kreeg, was de *Zwaan*. De dappere kapitein van dat schip, Van Lemme, moest zijn hulp aan de *Engel Gabriël* wel bezuren! Zijn schip was lek geschoten en hij kon geen schot meer lossen, omdat ook al zijn kruit nat geworden was. Twee grote schepen hadden zich aan hem vastgeklampt om de

dappere bemanning gevangen te nemen en het schip buit te maken.

Juist op dat ogenblik kwam De Ruyter opzetten. Blijkbaar hadden de vijanden al ervaren, dat het schip genaamd de *Haze* een heel gevaarlijke partij was. Want nauwelijks herkendend zij het, of ze gingen aan de haal. De Ruyter zette één ervan na. Maar toen zag hij, dat de bemanning van de *Zwaan* noodseinen uitzond. Als razenden zwaaiden de matrozen met hun inderhaast uitgetrokken kledingstukken om de aandacht van de schout-bij-nacht te trekken. De Ruyter liet de dappere bemanning niet in de steek. Hij gaf bevel de achtervolging op te geven en het schip te wenden om de *Zwaan* te hulp te komen. Helaas, hij kwam juist te laat: het schip verdween in de golven. Van de vierennegentig leden der bemanning konden er maar veertig worden gered; de anderen verdronken.

Daarmee was het gevecht voorlopig ten einde. Zou men de achtervolging van de vijand voortzetten? De admiraal liet de witte vlag waaien. Dat was het sein voor het houden van krijgsraad aan boord van het admiraalsschip. Alle kapiteins verlieten hun eigen schip om de krijgsraad te kunnen bijwonen.

Daar viel menig hartig woord! Want van de twintig Nederlandse schepen waren er heel wat, die geen schrammetje hadden opgelopen. Ze waren namelijk voorzichtig de vijand ver uit de buurt gebleven. Zelfs toen hun dapperder landgenoten door een overmacht van vijanden in het nauw werden gedreven, bleven zij op veilige afstand toezien.

Geen wonder, dat er in die krijgsraad menig boos woord viel. Midden onder de besprekingen werd er haastig op de

kajuitsdeur geklopt en een matroos bracht hijgend de boodschap, dat schout-bij-nacht De Ruyter terstond moest komen. Deze verliet ijlings de krijgsraad. Vlak achter het admiraalschip dreef de *Haze*, die sterk slagzij maakte. Zenuwachtig liep de bemanning heen en weer en de stuurman schreeuwde De Ruyter toe: *We zinken!*

Haastig liet De Ruyter zich naar zijn schip roeien en met zijn grote kennis van zaken nam hij aan boord dadelijk de meest noodzakelijke maatregelen. Voorlopig lukte het hem 't schip drijvend te houden. Maar ondanks al het pompen bleef het schip water maken. Daarom zette De Ruyter het enkele dagen later aan de grond om de gebreken eens goed te kunnen onderzoeken. Toen was het lek gauw gevonden: onder in het schip was door een kanonskogel een groot deel van de scheepsbekleding weggeslagen, waardoor een gat was ontstaan zo groot, dat er wel een man door kon kruipen.

Dadelijk werd met de reparatie begonnen en de bemanning verwonderde zich, dat deze kapitein niet alleen in het gevecht zijn kalmte wist te bewaren, maar ook bij de reparaties blijk gaf precies te weten, hoe de zaak aangepakt moest worden.

De krijgsraad besloot, omdat de Portugezen en Fransen haast niets uitvoerden en omdat bovendien de novemberstormen al opstaken, met de vloot naar het vaderland terug te keren, in de hoop vóór het invallen van de winter in de veilige havens van het vaderland te zijn.

Maar 't werd nog een barre tocht. Storm joeg de vloot uiteen. De zeilen scheurden in de straffe wind en de voorlopige reparaties der lekken werden door de heftige golfslag weer vernield. In november kunnen de dagen zo kort en zo donker

zijn en op zee is het dan grimmig koud en bar ongezellig. Door verlies van zeil en door de beschadigingen maakte de *Haze* dan ook geen snelheid meer en de bemanning vroeg zich angstig af, of dit strompelende schip op die donkere, dreigende zee ooit de thuishaven zou bereiken.

Maar De Ruyter sprak zijn mannen moed in. Als God 't ons toestaat, zei hij eenvoudig, varen we thuis.

Dat rustige woord van een man, die ze in het grootste gevaar zijn koelbloedigheid hadden zien bewaren, pakte de mannen in het hart. En trouw deden ze hun plicht, pompten en zwoegden. Gaf De Ruyter niet zelf het voorbeeld?

Eindelijk, op een donkere novemberdag met druilerige regen, voer het zwaar geteisterde schip de haven van Vlissingen binnen. De Ruyter had zijn eerste tocht als kapitein in 's lands dienst volbracht, naar zijn eed *wel ende getrouwelyk*.

VI. VICE-COMMANDEUR DE RUYTER

Erg aangenaam was voor De Ruyter de eerste kennismaking met de oorlogsmarine niet geweest en het is dan ook geen wonder, dat hij graag zijn werk bij de koopvaart weer opnam. Op de ladder moest hij dan even een sport terug: voor die éne tocht naar Portugal was hij als schout-bij-nacht opgetreden, bij de koopvaardij bestond die rang natuurlijk niet en hij werd dus weer kapitein.

Toch was er een groot verschil bij vroeger: voortaan was hij kapitein niet op een schip, dat eigendom van een ander was, maar op zijn eigen schip. Met hard werken en grote zuinigheid had hij het geld voor die koop gespaard. En toch was hij nog maar zesendertig jaar.

Een jaar of negen heeft hij hard gewerkt als kapitein-koopman. Hij nam goederen van anderen mee, om die in het buitenland te verkopen, maar hij kocht ook zelf allerlei artikelen zo goedkoop mogelijk in, om die in den vreemde met goede winst van de hand te doen. Omdat in ons land zoveel schepen goederen uit Indië en Amerika in grote hoeveelheden aanbrachten, kon hij die Indische en Amerikaanse produkten hier vaak vrij goedkoop inkopen. Bovendien kocht hij allerlei Nederlandse artikelen, die in andere landen niet verkrijgbaar waren en waar dus een goede prijs voor gevraagd kon worden. In de ruimen van zijn eigen schip de *Salamander* stouwde hij dan ook de meest uiteenlopende artikelen: tabak,

peper, gember, Hollands laken, linnen, maar ook kammen, spijkers, messen, geweren, kruit en nog veel meer andere dingen.

De Ruyter probeerde vooral te verkopen in gebieden, waar nog niet zoveel Nederlanders kwamen. Hij moest dus niet te dicht bij huis blijven, maar toch ook weer niet naar het verre Indië gaan, waar al zoveel kooplui uit deze streken kwamen. Zijn keus viel op Afrika.

Dat was wel een waagstuk. De weg daarheen was bijzonder gevaarlijk: eerst dicht bij huis de beruchte Duinkerker kapers; dan langs het vijandige Spanje, terwijl aan het eind van de reis nog weer nieuwe gevaren dreigden. Want de kusten van Afrika waren bij de zeelui berucht om hun gevaarlijke zeerovers, terwijl de Moorse vorsten — en in hun gebieden moest de handel toch gedreven worden — vaak erg onbetrouwbaar waren, slecht betaalden en de kooplui vaak gevangen zetten. Maar . . . voor wie durfde was er in die gebieden wel iets te verdienen.

Welnu — De Ruyter durfde. Maar die negen jaren koopvaart zijn wel zeer rijk geweest aan avonturen en . . . aan gevaren! In die jaren heeft De Ruyter èn als zeeman èn als aanvoerder een geweldige ervaring opgedaan. Die reizen zijn als het ware de school geweest, waarin hij werd opgeleid voor de zeer hoge posten, die hij later zou moeten bekleden. Soms zouden we van die avonturen wel wat meer willen weten. Wel bestaan er nog veel van zijn reisboeken, maar daar zijn dikwijls hele bladzijden uitgescheurd. Door De Ruyter zelf. Want veel later, toen hij een wereldberoemd man was geworden, bemerkte hij, dat er zowel Nederlanders als buitenlanders van plan waren zijn wonderlijke leven te be-

schrijven. Nu is De Ruyter altijd afkerig geweest van mensverheerlijking en over zichzelf sprak hij zo weinig mogelijk. Uit vrees, dat de beschrijvers van zijn leven hem al te veel zouden willen verheerlijken, scheurde hij soms bladen uit zijn journalen weg. Anderen, die zulke avonturen hebben meegemaakt of horen vertellen, hebben ze ons overgeleverd. Maar omdat de echte, schriftelijke gegevens van De Ruyter zelf nu ontbreken, weten we niet, of die gebeurtenissen wel geheel naar waarheid zijn verhaald.

We noemden de Duinkerkers als het eerste gevaar. Toen de zee eens krioelde van die kapers en De Ruyter er toch langs moest, voelde hij zich niet zo op z'n gemak. Z'n rijk geladen schip zou voor die rovers een begeerlijk kluijfe zijn en wat zou hij, met z'n tien kanonnen, tegen die overmacht kunnen beginnen? Maar *navigare necesse est* — varen is nodig, was een zegswijze bij ons zeevarend volk. Alleen list zou kunnen baten, meende De Ruyter. Hij had nog een partijtje bedorven Ierse boter aan boord en hij gaf nu de bemanning opdracht het schip van buiten en ook gedeeltelijk van binnen dik met die boter in te smeren. Nauwelijks was dat gebeurd, of er doemde een Duinkerker op, die al heel gauw de haken uitwierp om dat koopvaardertje eens even te enteren en te plunderen.

Met de dolk tussen de tanden, de handen vrij voor de sprong, wipten de woeste kerels over. Als altijd: hand op de verschansing, benen omhoog. Maar — ploemp! ploemp!

Wat was dat? Anderen stormden aan, victorie schreeuwend. Hand op de verschansing . . . een gil. Wie in de sprong losjes de hand op de verschansing legde, was op dat aal-gladde vlak terstond alle vastigheid kwijt, gleed in het water of plofte

op het gladde dek. De Ruyter had z'n mannen bij elkaar opgesteld op een droge plek, op veilige afstand van die ongedachte sullebaan. Met pieken en haken duwden ze de Duinkerkers, die het schip buitlend bereikten, terug. Anderen schoten met hun haakbussen.

De vijanden probeerden vol te houden, maar *gleeden, glipten en vielen, als op een glad ys, onder en over elkandere heenen; zoo dat hy ze, naa een kort gevecht, afsloeg, en zyne reis onverhindert vervolgde* — besluit een oud verhaal.

We noemden ook het gevaar van de zeerovers aan de Afrikaanse kusten. Eens kon hij de haven van Salee niet binnenvaren, omdat die geblokkeerd was door niet minder dan vijf Algerijnse piratenschepen. Toch moest De Ruyter er binnen. Hij wachtte de nacht af en ankerde voorzichtig zijn schip ongezien tussen de schepen van de zeeschuimers, omdat het onmogelijk was in het donker de gevaarlijke en bewaakte haven binnen te varen.

Maar De Ruyter zorgde er wel voor het eerst wakker te zijn! Nauwelijks begon het te lichten, of in de grootst mogelijke stilte werd aan boord alles voor het gevecht gereedgemaakt. Alle hens waren aan dek, de ankers werden gelicht en de zeilen gehesen.

De wacht aan boord van de roverschepen sloeg onmiddellijk alarm. Maar de slaapdronken Algerijnen waren tegen de klaarwakkere Zeeuwen niet opgewassen. De scheepskanonnen braken met oorverdovend lawaai los en brachten grote schade op de piratenschepen aan, eer men daar voor een antwoord klaar was.

Er ontstond grote verwarring en twee schepen der zeerovers, in hun haast buiten schot te blijven, liepen op elkaar. De

doorgang naar de haven, die zij hadden versperd, lag plotse-
ling open en De Ruyter zeilde triomfantelijk binnen.

De Moren, door 't kanongebulder wakker geschrokken, ont-
vingen De Ruyter met grote eerbied. Had dit éne schip de
blokkade van vijf geduchte Algerijnen-schepen doorbroken?
Toen De Ruyter aan land wilde gaan, haastten de inlanders
zich één van hun beste paarden te halen. Een zo groot heer
kon in hun stad toch niet als een gewoon mens te voet gaan?
Als een vorst na een overwinning reed kapitein De Ruyter
door de straten van Salee.

Ten slotte nog een voorbeeld van de gevaren, die onze men-
sen bij de handel met de inlanders liepen. Eens had De Ruy-
ter een bijzonder mooi stuk laken bij zich, prachtig van kwa-
liteit en van een diepe, roodbruine kleur. De vorst liet door
een tolk vragen, wat dit mooie stuk moest kosten en De Ruy-
ter noemde de prijs. Neen — dat was veel te duur; de vorst
wilde niet meer geven dan zoveel. Rustig pakte De Ruyter
het stuk laken weer in. Maar de vorst werd woedend en liet
zeggen, dat hij het stuk móest hebben voor de door hem
genoemde prijs. De Ruyter liet antwoorden: Ik verkoop dit
stuk niet voor mezelf, maar voor m'n meesters. Onder de prijs
mag ik 't niet verkopen van m'n meesters, maar ik denk niet,
dat ze bezwaar hebben, als ik het U cadeau doe. — Dat maak-
te de vorst, die zich diep in z'n hart schaamde voor z'n gierig-
heid, woedend en hij blafte de tolk toe: Zeg hem, dat ik z'n
hele schip en lading kan afpakken, als ik dat wil. — De
Ruyter knikte, maar liet — toch ook boos nu — de tolk
antwoorden: Als ik aan boord van m'n schip was, zou Uw
meester me niet straffeloos zo dreigen.

Woedend liep de vorst weg, De Ruyter en z'n mannen verslagen achterlatend. Wat zou er nu gebeuren?

Pas na een paar uur kwam hij terug en liet dreigend vragen: Nu voor het laatst, krijg ik het stuk laken voor de geboden prijs of niet? Kalm antwoordde De Ruyter: Ik mag mijn meesters niet ongehoorzaam zijn.

Z'n standvastigheid maakte op de vorst zo'n indruk, dat hij zijn hovelingen toevoegde: Zie eens, hoe kloek en trouw deze christen voor zijn meesters is. Ik hoop, dat jullie daar een voorbeeld aan neemt.

Van dat ogenblik af kon De Ruyter daar aan het hof geen kwaad meer doen.

In het jaar 1650 had De Ruyter een heel droeve thuiskomst: zijn vrouw was gestorven en al lang begraven, zodat zijn vier kinderen onverzorgd waren achtergebleven. Het jongste kind, Engel, die later het beroep van zijn vader zou kiezen en het tot vice-admiraal zou brengen, was nog maar nauwelijks een jaar oud. Wat moest De Ruyter nu doen? Hij kon z'n kinderen toch niet alleen laten?

De beslissing viel hem moeilijk, maar zoals veel zeelui, die een gezin hebben, besloot hij het varen er dan maar aan te geven en werk aan de wal te zoeken, net als zijn vader vroeger had gedaan. Maar ook dan konden zijn kinderen toch eigenlijk niet zonder moeder. De beste oplossing zou zijn zo spoedig mogelijk weer te trouwen. Ruim een jaar na de dood van zijn vrouw trouwde hij voor de derde maal, met de weduwe van een andere Vlissingse kapitein, die van zijn reis niet was teruggekeerd.

Nu werden zijn kinderen gelukkig goed verzorgd. Toch bleef

De Ruyter bij zijn plan een betrekking aan de wal te zoeken en zijn nieuwe vrouw, die haar eerste man immers aan de zee had moeten afstaan, sterkte hem in z'n voornemen. Hij kocht in Vlissingen een groot huis en nam afscheid van de heren Lampsens, die hij van z'n jeugd af had gediend en voor wie hij ook op z'n eigen schip steeds koopwaar had meegenomen. Hij was nu bijna vijfenveertig en zijn verdere leven hoopte hij te slijten rustig in z'n eigen stad, te midden van z'n gezin.

Maar hoe geheel anders zou 't lopen!

Pas heeft hij de zee vaarwel gezegd, of de eerste oorlog met Engeland breekt uit. Met bezorgd gezicht vertelde De Ruyter z'n kinderen, dat het er voor ons niet mooi uitzag. Na de vrede van Munster had ons land de vloot verwaarloosd, terwijl Engeland — jaloers op onze rijke handel — een sterke vloot had opgebouwd. Daar zou geen vechten tegen zijn, vooral ook, omdat de tucht op de Hollandse vloot slecht was. Gelukkig maar, vonden de kinderen, dat Vader net op tijd aan de wal was gegaan. Want de Engelsen met hun machtige vloot pikten elke koopvaarder in. 't Was immers juist uit jaloersheid op onze handel, dat ze de oorlog begonnen waren? Ja, maar het vaderland had z'n zonen nodig. 't Vaderland riep — en zou De Ruyter dan thuisblijven?

Inderhaast — maar veel te laat — werd een vloot uitgerust. De dappere Maarten Tromp zou die commanderen en Witte de With zou vice-admiraal zijn. De derde vlagofficier, de schout-bij-nacht, moest dan geen Hollander zijn. Daarvoor werd dan deze keer een Fries gekozen en De Ruyter dacht verlicht: Gelukkig, daar ben ik niet bij.

Maar de vloot kon een man als De Ruyter niet missen, ook al

was er dan geen plaats als vlagofficier meer voor hem open. Op een goede dag kwam de brief, die hij met een zwaar hart open maakte: hem werd gevraagd dienst te nemen als vice-commandeur — als een soort reserve-vlagofficier. Voorlopig zou hij dan dienst moeten doen bij het eskader van Witte de With.

De Ruyter zuchtte diep. Neen zeggen was voor zijn dapper hart te moeilijk. Maar mocht hij z'n gezin in de steek laten? En dan — dienst doen onder Witte de With, die als heel, heel lastig bekend stond, die met iedereen ruzie had? O, De Ruyter zag de moeilijkheden dubbel goed, omdat hij het zeevolk zo goed kende. Dat zeevolk was bijzonder gesteld op het Oranjehuis. Kort tevoren, in 1650, was Prins Willem II gestorven en een nieuw Prinsje geboren. De ene partij in het land zei: We willen geen stadhouder meer, maar de andere zong:

Al is ons Prinsje nog zo klein,
Alevel (toch) zal hij stadhouder zijn.

Witte de With was zo iemand, die geen Oranje meer wilde en dat vergaven ze hem op de vloot nooit. De kapiteins zouden vinden, dat hij alles fout deed en hem niet willen gehoorzamen.

De Ruyter voorzag, dat hij 't daar heel moeilijk mee zou krijgen. Want hij wilde niet, dat er op de vloot partijen waren. De vloot moest één zijn en men moest er zijn officieren gehoorzamen zonder naar hun partij te vragen. Als het land bedreigd werd door een machtige vijand, dan moesten alle burgers één zijn.

Weer zuchtte hij. Dat ging nooit, nooit goed. De Oranjepar-

tij zou de schuld krijgen van elke tegenslag bij de regentenpartij en omgekeerd zou de Oranjepartij bij een nederlaag de andere partij van verraad beschuldigen. En Engeland zou in z'n vuistje lachen . . .

Ik ga niet, besloot De Ruyter. En als een ronde Zeeuw zou hij dat de heren van de regering maar rechtuit in het gezicht gaan zeggen.

En hij hééft het die deftige heren van de admiraliteit gezegd. Maar het werkte juist averechts. — Dat is een kerel uit één stuk, die moeten we hebben, vonden ze. En ze wisten de juiste snaar in De Ruyters hart te treffen: Zult U het vaderland in de steek laten, als het zo in de benauwdheid zit? Anderen het werk laten doen?

Weer heeft De Ruyter diep gezucht.

Voor één reis zal ik het met Gods hulp wagen, besloot hij. Toen hij het gebouw van de admiraliteit verliet, had hij de aanstelling tot vice-commandeur in z'n zak.

VII. VICE-ADMIRAAL DE RUYTER

Voor De Ruyter, die op z'n eigen schip altijd alles tot in de puntjes in orde had, was het verblijf op de oorlogsvloot nog erger dan hij gevreesd had.

De schepen waren smerig en slecht verzorgd, het nodigste ontbrak vaak en officieren en bemanning waren dikwijls te dronken om het eenvoudigste bevel te begrijpen. De kapiteins deden, wat ze wilden, trokken zich van vice-admiraal De With — die immers bekend stond als een tegenstander van de Oranjepartij — niets aan. Moest met die vloot het sterke Engeland worden bevochten? De Ruyter heeft er voor zijn deel van gemaakt, wat hij ervan maken kòn. Bij Plymouth lukte het hem een veel sterker eskader op de vlucht te drijven en ook bij een onbeslist gevecht bij Duins gedroeg hij zich dapper. Bij zijn terugkeer in Zeeland schonken de Staten hem om zijn *dapperheyt ende voorsigtigheyt* een gouden erketen met penning.

Die lof voor een eenvoudig Zeeuws kapitein wekte de haat van beroemder Hollandse scheepsofficieren op. Er werden praatjes verteld, dat De Ruyter nu wel erg moedig deed, maar dat al die Zeeuwen gewend waren ná de slag zo op te scheppen. Zo groot was de naijver tussen de twee gewesten, dat de lasterpraatjes zelfs in druk werden verspreid.

't Deed De Ruyter pijn. Nooit had hij van z'n eigen daden hoog opgegeven en moest hij nu die smaad maar slikken?

Hij liet het er niet bij zitten, vroeg om een onderzoek. Dat wees uit, dat De Ruyters gedrag onberispelijk was geweest. Er bleek niemand te zijn, die ook maar de geringste beschuldiging kon inbrengen.

Voor De Ruyter was dit een reden te meer om aan de wal te blijven. Maar weer liet hij zich overhalen; weer voor één reis, zoals het heette.

Ditmaal vocht hij onder Tromps ogen en niemand waagde het meer aan zijn dapperheid te twijfelen. Tromp was verbaasd na de slag De Ruyter nog in levenden lijve te zien en ontving hem op de krijgsraad gemoedelijk met: *Wel, myn Ruyterije, syt gy daer, leef je nog?*

Ja, De Ruyter leefde nog, maar zijn schip was reddeloos geschoten. 't Was alle masten en zeilen kwijt, had grote lekken en 't werd met moeite boven water gehouden en door een ander schip voortgesleept.

Toch moest er doorgevochten worden. De Engelsen waren meester op de zee en blokkeerden onze kusten. Als dat zo bleef, kon er geen schip in of uit en dat betekende de dood voor de handelsrepubliek der Nederlanden. Die blokkade móest doorbroken worden.

Tromp heeft daarvoor in de slag bij Terheide de vloot ingezet. 't Lukte de Engelse blokkade te breken; maar het kostte de dappere Tromp en vele anderen het leven. De Ruyter bracht er het leven af. Op zijn schip met een bemanning van ongeveer honderd en vijftig koppen waren er niet minder dan drieënveertig gedood en vijfendertig gewond.

Nog in hetzelfde jaar werd De Ruyter door Holland benoemd tot vice-admiraal. Hij, de Zeeuw, zou vlagofficier van Holland worden!

Na lang gedacht te hebben meende hij te moeten bedanken. Maar evenmin als Zeeland vroeger, nam nu Holland daarmee genoegen. De heren der regering vroegen hem naar Den Haag te komen en daar de zaak nog eens te bepraten.

't Was bij die gelegenheid, dat De Ruyter kennis maakte met de machtigste man in Holland — ja, misschien wel in de hele Republiek der Verenigde Nederlanden: Johan de Witt.

't Ging, heeft De Witt uitgelegd, om 't *lieve vaderland*. Daar moest men zich offers voor getroosten. En nu God De Ruyter met zo bijzondere gaven had gezegend, moest hij die gebruiken.

De Ruyter kwam sterk onder de invloed van het gesprek met deze De Witt. Een man, die zijn land hartstochtelijk liefhad. Een man ook, die heel goed wist wat hij wilde: een sterke, goede vloot; eigenlijk een vernieuwing van de hele marine. Niet bukken voor Engeland, dat zo graag beweren wilde dat de zeeën rondom het eiland Engels waren. De zee was vrij, hadden de Nederlanders altijd beweerd. Niet om de zeeën te beheersen, om anderen de wet voor te schrijven moest ons land een sterke vloot hebben, maar om te zorgen, dat de zee vrij bleef. Een vloot niet voor de aanval, maar voor de verdediging van de vrije zee, waarover al een halve eeuw geleden de geleerde Hugo de Groot had geschreven, tegen alle Engelse aanspraken in.

Ze hebben elkander wonderlijk goed begrepen, zonder lange gesprekken, die twee knappe, stugge kerels — De Ruyter en De Witt. Toen heeft De Ruyter zonder veel woorden toegestemd. Met De Witt samen wilde hij een nieuwe vloot opbouwen, met goede schepen, een goed verzorgde bemanning, die luisterde naar de bevelen. 't Zou zijn hele leven verande-

ren: niet wonen in het mooie huis, dat hij pas in Vlissingen gekocht had; niet aan de wal blijven, rustig bij vrouw en kinderen, waarnaar hij zo verlangd had. Maar verhuizen naar het vreemde Amsterdam en een leven gaan leiden van varen en vechten, totdat . . . Ach, De Ruyter heeft zichzelf niets wijs gemaakt! Had hij niet even tevoren bij 't dode lichaam van Maarten Tromp gestaan, die hem kort daarvoor gevraagd had: *Wel, myn Ruytertje, leef je nog? Wie van de vlootvoogden stierf thuis, met vrouw en kinderen bij zich? Was voor hen allen niet eens 't ogenblik gekomen, dat ze neerstortten op het dek, vanwaar ze de gevechten leidden: Jacob van Heemskerck, Piet Hein, Jan van Galen, Maarten Tromp . . . Wat zeiden de matrozen, die Tromp opgetild hadden, dat hij gezegd had? Ik heb gedaan; houd goeden moed.* Eens zou ook voor hem een kogel komen. Dan zouden anderen het werk over moeten nemen. Maar zolang God hem 't leven liet: *Houd goeden moed.* — *Navigare necesse est . . . varen is nodig.* En die kogel? Die zou op Gods tijd komen. Daar sprak je niet over, maar diep in je hart wist je dat heel zeker. God bestuurt alle dingen: de sterren, de zeeën en de winden — al die dingen, die de zeeman zo bekend zijn. Ook de kogels.

De Ruyter heeft altijd graag een predikant aan boord gehad. Hij vroeg er de regering vaak om. Hij en z'n mannen hadden het nodig, dat ze steeds aan God werden herinnerd. De Ruyter was een vroom man. Dat woord vroom heeft bij ons misschien een wat nare klank gekregen. Maar in De Ruyters tijd zou een zeeman zich niet schamen, als men hem vroom noemde. Want 't betekende toen ook: flink, dapper en sterk. En onze zeelui, die zo graag zeiden dat zij schipper

naast God waren, konden zo dapper en sterk zijn, juist omdat ze wisten, dat God naast hen stond.

Aan de IJkant van Amsterdam vond De Ruyter een woning voor zijn gezin. De kinderen — vijf waren het er toen — vonden die verhuizing wel mooi. Heel naar het verre Amsterdam, die prachtige koopmansstad, zo groot en zo rijk.

De Ruyter zelf en z'n vrouw vonden het wel náár 't bekende en geliefde Vlissingen te moeten verlaten, te moeten wonen tussen Hollanders, die men in Zeeland toch eigenlijk een beetje te deftig vond.

Maar — en dat heeft de eenvoudige De Ruyter z'n leven lang eigenlijk nooit helemaal begrepen — hij was nu zelf ook een deftig man geworden. Vice-admiraal van Holland. Een man, die Johan de Witt z'n vriend mocht noemen. Een man, die veel moest spreken met de deftige heren van de regering, die hem met eerbied behandelden.

Hij bleef altijd dezelfde. Hij deed niet eens z'n best z'n Zeeuwse spraak af te leren. Soms keken de deftige regeringsheren elkaar aan, als De Ruyter weer zo'n grappig Zeeuws woord gebruikte. Als hij — echt Zeeuws — de letter h aan het begin van een woord wegliet en die ervóór zette, juist als het woord níet met een h begon. Als hij sprak van een *eerlyck heylant* als hij bedoelde een heerlijk eiland; en van een *beerlyck capteyn*, als hij een eerlijk kapitein bedoelde. Of als hij 't spreekwoord „Veel honden zijn der hazen dood” in z'n eerlijk-Zeeuws weergaf met *Veel onden syn den ase syn doot*.

Maar laat hem maar schieten, dachten die deftige regeringsheren dan. Want als het over de vloot gaat, zegt hij nooit één

gek ding. Weinig woorden, nooit één te veel — maar de woorden van een zeer wijs en zeer deskundig man. Ze mochten hem wel, die brede, bonkige zeeman, met z'n strenge gezicht. En — gelukkig, hij was niet als de meeste kapiteins heftig vóór Oranje. Want daar moesten die heren nu net niets van hebben. Of De Ruyter dan tégen Oranje was? Daar kwam je eigenlijk nooit achter. De Ruyter hield van z'n land. En hij geloofde in de eerlijke bedoelingen van de grote Oranjevijand Johan de Witt en diens vrienden èn in de eerlijke bedoelingen van de Oranjepartij. Hij had een hekel aan partijschappen. Hij diende z'n land. Nu onder De Witt, zoals hij het later even trouw onder Willem III zou doen.

Jammer, jammer dat vader Adriaan en moeder Aaltje dat deftige Amsterdamse huis nooit gezien hebben. Want ook moeder Aaltje was al vóór die tijd gestorven. Dat nu hun Michieltje daar in dat mooie huis met die hoge stoep woonde, waar burgemeesters op bezoek kwamen en waar na enkele maanden een meisje werd geboren, dat door niemand minder dan door de deftige burgemeestersvrouw Witsen ten doop werd gehouden . . . Hun jongen, die onbezonnen deugniet — nu vice-admiraal van Holland!

VIII. DE VRIJE ZEE

Als je vrede wilt hebben, wees dan gereed voor de oorlog — luidt een spreekwoord van de oude Romeinen. Dat klinkt erg vreemd. Maar als je even nadenkt, begrijp je het toch wel: een rover zal het wel uit z'n hoofd laten een reiziger aan te vallen, die goed gewapend is. Die laat hij rustig voorbijgaan en dan komt er dus geen strijd. Maar als op diezelfde eenzame weg straks een ongewapende reiziger passeert, dan valt de rover wèl aan, dan komt er dus wèl strijd.

De Ruyter haatte de oorlog. En toch heeft hij zijn leven lang z'n best gedaan te zorgen, dat z'n land een sterke oorlogsvloot had, met dappere mannen en veel kanonnen. Juist, omdat hij de *oorlogb, die alles verslindt* — zoals hij eens schreef — zo verfoeide. Hij zag zijn land als een rijke koopman, die door woeste streken moest reizen, waar veel rovers woonden. Die rovers, èn de strijd, konden het best op een afstand worden gehouden, als die rijke koopman goed liet zien, dat hij gewapend en niet bang was. Dat zou de weg — in dit geval: de zeeën — vrij houden.

Als De Ruyter *opperhoofd van 's Lands vloot* is geworden, gaat het hem dáár vooral om: de zeeën vrij te houden. De Nederlanden waren maar een klein gebied, dat z'n bewoners niet kon voeden. En daarom was men vanouds de zeeën op gegaan. De zeehandel was een levensbelang voor ons land. Maar er waren zoveel rovers. We spraken al over de zee-

rovers op de kusten van Afrika. Als onze vloot maar een paar maanden in de thuishavens bleef, de vlag niet vertoonde, werden die rovers al brutaler. Ze bleven niet dicht bij huis, bij de Afrikaanse kusten op hun prooi wachten, maar ze gingen die tegemoet. Soms vertoonden ze zich zelfs in Het Kanaal, tussen Frankrijk en Engeland. 't Loonde dan ook wel de moeite zo'n Nederlandse koopvaardijvloot eens aan te vallen! Zo'n vloot vertegenwoordigde soms een waarde van vele miljoenen guldens, een enorm bedrag, vooral in die tijd. Daarom is De Ruyter met de oorlogsvloot steeds in de weer, ook als er geen oorlog is. Nu eens vaart hij naar de Middellandse Zee voor vlagvertoon, dat wil zeggen om de rovers onze vlag te vertonen, te laten zien, dat we er ook nog zijn; dan weer maakt hij een konvoireis naar West-Indië, dat wil zeggen: hij begeleidt met zijn vloot de koopvaarders om die tegen aanvallers te beschermen.

Maar ook dichter bij huis blijken vlagvertoon en konvooidienst nodig. Ook na de eerste Engelse oorlog bleven de Engelsen lastig en graag hield de Engelse oorlogsvloot onze koopvaarders aan om te onderzoeken, of die geen verboden waar vervoerden. Kort na de vrede met de Nederlanders was Engeland in oorlog geraakt met Spanje en nu mochten onze schepen geen oorlogsbehoeften naar Spanje brengen. Het gevolg was, dat onze schepen ieder ogenblik voor een langdurig onderzoek werden aangehouden. Onze kapiteins haatten dat rondneuzen van de Engelsen op hun schepen. Vaak ook noemden de Engelsen allerlei dingen oorlogsbehoeften, die dat naar de mening onzer kapiteins niet waren. Dan werd zo'n schip eenvoudig opgebracht naar een Engelse haven. Dat kostte tijd en geld. Bovendien hielpen de Fransen, jaloers op

onze handel, de Engelsen graag een handje met dat zogenaamde contrabande-onderzoek. Hun kaperschepen mochten onze koopvaarders als helpers van de vijanden beschouwen en ze daarom buitmaken. Men heeft berekend, dat dit ons tussen 1650 en 1656 alleen al drie miljoen gulden heeft gekost.

Maar als De Ruyter in de buurt was, pasten de Engelsen en Fransen wel op! Niet voor niets noemde men hem *immensi tremor oceani*, de schrik van de grote oceaan. Hij wilde, dat onze gezanten in Engeland en Frankrijk er steeds op wezen, dat de zee vrij was. En als hij in 1656 een Engels eskader tegenkomt, dat hem op hoge toon gelast voor een onderzoek van de schepen, die hij vergezelt, naar Duins te varen, antwoordt hij fier, dat die schepen in Duins *geen boodschap* hadden, dus door voeren naar Amsterdam. En als de Engelsman dan dreigt met een aanval, antwoordt De Ruyter rustig, dat hij zich zal verdedigen *soo lang by eenig volck ofte macht zou hebben*. Juist door dit krachtig optreden kon oorlog worden voorkomen.

Jammer, dat De Ruyter bij zijn strijd voor de vrije zee zoveel last heeft gehad van zijn eigen landgenoten. Wat kon hij zich daar boos over maken. Hij meende het eerlijk, als hij de Engelsen bij een aanhouding verklaarde: Wij hebben geen oorlogsbehoeften voor jullie vijanden aan boord. — Dat hadden de kapiteins van die schepen hem dan plechtig verklaard. En hij, ronde Zeeuw, geloofde dat. Maar helaas gebeurde het dan wel, dat bij een onderzoek toch verboden waren aan de dag kwamen. Dan stond De Ruyter voor leugenaar en dat verzwakte zijn positie bij de Engelsen. Ook kwam het wel voor, dat onze kapiteins in het geheim zaken deden

in artikelen, die de zeerovers in Afrika hadden buitgemaakt. Dan deden ze dus eigenlijk aan die zeeroof mee. Er is dus niet altijd reden, dat wij — Nederlanders — ons op de borst slaan en zeggen: Die andere volken waren de rovers en wij de onschuldige reizigers. Als het alleen aan De Ruyter gelegen had, ja, dan was die strijd voor de vrije zee wel een eerlijke strijd geweest. Maar de grote kooplui van de Oost- en de Westindische Compagnie riepen alleen maar *vrije zee*, als ze er zelf belang bij hadden. Maar waar zij de baas waren, zoals in Oost-Indië, duldden ze geen schepen van anderen, daar was de zee niet vrij.

Daarom heeft De Ruyter het vaak moeilijk gehad. Het best was hij op dreef, als de heren van de regering in bepaalde gevallen óók een vrije zee wensten. Dat was het geval in de Noordse oorlog, die van 1655 tot 1660 in het Oostzeegebied woedde. Het ging in hoofdzaak tussen Zweden en Denemarken. Maar wij kochten veel koren in dat gebied en daarom kregen wij ook last van die oorlog. Wilden Denen en Zweden vechten — goed, als ze de zee maar vrij lieten voor onze schepen.

Om daar op te letten ging onze vloot naar de Oostzee. Het lastigste bleken de Zweden te zijn, waarom onze vloot de Denen ging helpen. De Zweden hadden het eiland Funen bezet en De Ruyter besloot met de Denen samen de Zweden vandaar te verjagen. Maar dat ging helemaal niet naar z'n zin. De Denen probeerden onze matrozen hun Deense kastanjes uit het vuur te laten halen en zelf veilig achteraf te blijven. Bij zulke dingen kon De Ruyter ontzettende driftbuien krijgen. Ook nu was hij zo *rasende, dat hy syn haer wyt syn hoeft getrocken heeft van boosheyt*. En toen de matrozen aarzel-

den en niet vlug genoeg opschoten, sprong De Ruyter zelf in een sloep om de landingstroepen een voorbeeld te geven. Om niet op te vallen had hij zich als gewoon matroos gekleed en hij deed ook het gewone matrozenwerk. Na twee weken van harde strijd werden de Zweden van Funen verdreven. De Ruyter werd de held van Denemarken. De Deense koning dankte hem persoonlijk en hij verhief hem in de Deense adelstand. Zo had de eenvoudige Vlissinger Michiel voortaan een deftig familiewapen, dat een duidelijke taal sprak: een ruiter te paard, een admiraalsschip, een kanon en de vlag van Denemarken, een wit kruis op een rood vlak. Dus: de ruiter (Ruyter) komt met vloot en geschut Denemarken te hulp.

Maar wat voor De Ruyter het voornaamste was: op de Oostzee had onze vlag eerbied afgedwongen en voortaan konden onze graanschepen er rustig varen.

Ook de tweede Engelse oorlog is een strijd voor de vrije zee geweest. Al vóór de oorlog verklaard was, hadden de Engelsen onze bezittingen op de kust van Afrika en Nieuw-Nederland in Amerika veroverd. De Ruyter kreeg bevel naar de Middellandse Zee te gaan, maar deze order was niet anders dan een poging om de Engelsen te misleiden: zijn geheime opdracht luidde heel anders. Eer de Engelsen erop bedacht waren, dook De Ruyters vloot op aan de westkust van Afrika, waar de Engelse vlaggen trots van onze forten waaiden. Het gelukte De Ruyter een deel dezer bezittingen te heroveren. Maar al vóór deze onheilsboodschap in Engeland bekend was, dook De Ruyters vloot plotseling op in de Amerikaanse wateren. Wel gelukte het niet Nieuw-Nederland te

heroveren, maar de Engelsen leden toch enorme schade: niet minder dan zesentwintig rijkbeladen Engelse schepen werden op deze tocht door De Ruyter buitgemaakt.

De woede der Engelsen kende geen grenzen. Nu waren ze juist zo blij, dat De Ruyter niet op de Noordzee was en het was hun dan ook gelukt de Nederlandse vloot daar te verslaan — en nu vergalde De Ruyter de vreugde van deze overwinning door onverwacht op de Afrikaanse en Amerikaanse zeeën te verschijnen en in triomf Engelse schepen op te brengen naar Holland.

De Engelse vlootleiding zwoer, dat althans dit laatste niet zou gelukken. Een Engelse vloot, veel sterker dan die van De Ruyter, kruiste op de Noordzee: men zou de kleine vloot van De Ruyter met zijn veroveringen eenvoudig opvangen. Het zou hem niet gelukken Engelse schepen naar Hollandse havens te brengen. 't Zou een spel van de grote Engelse kat met de kleine Hollandse muis worden. Engeland had de tijd en wachtte rustig af.

De Ruyter had het plan dóór en zag het bijna hopeloze van zijn toestand goed in. Hij moest naar huis, het land had hem nodig. Maar de Engelse vloot versperde zijn weg. Hij besloot met een enorme boog om Engeland heen te varen. Zo verschijnt hij met zijn vloot in de haven van Bergen in Noorwegen. Niet via het smalle Kanaal, maar via de Noordzee wil hij naar huis.

Maar overal kruisen de Engelse schepen.

Dan roept hij de kapiteins aan boord voor de krijgsraad. Hij zet uiteen, dat de toestand heel ernstig is. Er is op de meeste schepen nog maar voor een paar dagen eten aan boord; het gebrek aan goed drinkwater is bijna nog erger. Als 't nog

enkele dagen duurt, zullen ze zich aan de veel sterkere Engelse vloot moeten overgeven. Tenzij ze er dwars doorheen durven breken.

De kapiteins kijken ernstig. De Engelse prijschepen, die ze bij zich hebben, zijn een blok aan 't been. Maar als Bestevaër durft, wel, dan zullen ze hem volgen.

Streng zijn de bevelen: als men slaags raakt, moet men proberen zich erdoor te slaan. Dreigt een schip in Engelse handen te vallen, dan moet er de brand in gestoken worden. De vijand mag geen voordeel hebben van onze schepen.

Dan gebeurt het wonder: alles loopt de kleine Hollandse vloot mee. De wind is hun gunstig, ze behoeven niet te laveren. In 't nachtelijk donker zeilen ze bijna geruisloos dwars door de Engelse vloot heen. En als de bemanning met vrees op het licht van de morgen wacht, schijnt de nacht voort te duren. De zon kan niet door de dikke mist breken. Als een grijze sluier hangt een mistbank boven 't grauwe water van de Noordzee, tussen de Engelse vloot en de Hollandse.

Dan besluit De Ruyter: nu 't tweede gevaar omzeilen, niet naar Texel of naar de Zeeuwse kust, waar andere Engelse schepen al op de loer liggen, maar naar Delfzijl. Daar hebben de Engelsen niet op gerekend, want de Groningers hebben alle tonnen en bakens weggehaald om een Engelse inval onmogelijk te maken. Maar nu krijgt De Ruyter de last daarvan. In dat gevaarlijke vaarwater, onbebakend nu, zal zijn vloot aan de grond lopen.

Bestevaër gaat voorop. Voorzichtig, met het dieplood steeds peilend, schuift hij zijn schip de gevaarlijke Eemsmond in. Achter hem volgen de andere schepen, angstig in zijn kielzog. Het lukt. De bevolking van Delfzijl kan de ogen niet ge-

loven. Wat zijn dat voor schepen, met het rood-wit-blauw trots aan de steng en op de achterstevan de veroverde Engelse vlaggen slepend? Dat kan toch niet?

Dan gaat er een kreet door Delfzijl: De Ruyter! De Ruyter! Het lijkt wel, of die kreet van dorp naar dorp vliegt, of dit gerucht vleugels heeft. De Engelsen begrijpen 't niet. De bevolking van Groningerland trekt naar Delfzijl om 't wonder met eigen ogen te zien. Honderden, duizenden verdringen zich bij de haven.

En De Ruyter? *'t Is God alleen, die ons, buiten 't gezicht van onze vyanden geleide.*

In Den Haag heeft een Brit gesnoefd: *Eer twee jaaren ten einde loopen zal men niet één schip meer uit Holland zien vaaren.* En in Engeland is een penning geslagen met een Brits schip, trots de zee bezeilend, met het bijschrift: *Nos penes imperium*, wij hebben de heerschappij erover. Geen vrije zee dus.

Maar Holland heeft nog die kleine, robuuste admiraal — de schrik der Engelsen. Hij krijgt het volgend jaar een nieuw admiraalsschip.

Dat draagt op de spiegel de wapens der zeven provinciën fier over de zeeën. De Ruyter zal dat trotse schip de *Zeven Provinciën*, met een bemanning van bijna vijfhonderd koppen en tachtig stukken geschut, maken tot één der beroemdste schepen in de zee-geschiedenis van heel de wereld. Dat schip zal hij inwijden met de schitterende Vierdaagse Zeeslag, waarin Engeland de trotse nek moet buigen voor onze vloot. Maar van datzelfde schip af zal De Ruyter ook onze vloot commanderen, als we in de Tweedaagse Zeeslag worden ver-

slagen. Die nederlaag zal het volgende jaar weer worden goedge maakt, als De Ruyter het bestaat de Engelsen in hun eigen land aan te vallen, de beroemde tocht naar Chatham. Dan zegt heel Europa de naam van de admiraal en van zijn schip met diep ontzag.

De Ruyter zelf? Alleen sterke benen kunnen de weelde dragen. Hij hééft sterke benen gehad. De roem steeg hem niet naar 't hoofd. Na de prachtige Vierdaagse Zeeslag zagen de schepelingen van de *Zeven Provinciën* hun admiraal... zelf met de bezem zijn admiraalshut schoonmaken en even later zagen ze hem zijn kippen verzorgen!

IX. HET VRIJE LAND

Op zijn oude dag zal de zeerot nog voor het land moeten vechten. In het beruchte jaar 1672 springen vier vijanden ons tegelijk op de nek. Twee heel grote, Engeland en Frankrijk; en twee kleine, Munster en Keulen. Nu is er geen tijd meer om over verre tochten te denken. Nu moet een klein land wanhopig vechten voor het naakte bestaan.

't Wordt een heel donker jaar, één der moeilijkste in onze geschiedenis. De grote zegetocht van 120.000 Franse aanvallers begint. Tot Naarden toe dringen ze door. In de oostelijke gewesten zegevieren de 30.000 man Munsterse en Keulse troepen. Engeland zal op onze kusten landen, achter de waterlinie dus. En dan zal de Republiek der Nederlanden verdeeld worden tussen Frankrijk en Engeland. Dan is het afgelopen.

— Alles de schuld van De Witt! roept het volk in z'n radeloze angst.

Dan wordt het nog erger. Dan worden op die zwarte zaterdag, de twintigste augustus, de gebroeders De Witt op beestachtige wijze vermoord. Twee mannen, die fouten hadden gemaakt, maar ook het land vele onschatbare diensten hadden bewezen.

Hun dood deed De Ruyter geen goed. Hij was hun vriend geweest. En toen het hun slecht ging, liet hij ze niet in de steek, zoals helaas zoveel van hun vrienden deden. In zijn

brieven verdedigde hij hen. Dat was gevaarlijk, want zo'n brief kon als getuigstuk tegen de schrijver worden gebruikt. Hij werd dan ook ter verantwoording geroepen. Maar met zijn Zeeuwse rondheid voegde hij de nieuwe machthebbers toe: *Indien het hier in 't vaderland zoo gelegen is, dat men de waarheid niet mag spreken, zoo ist er ellendig gesteld; nochtans zal ik die spreken zoo lang als myn oogen open staan.*

Dat was eerlijke taal — maar gevaarlijke taal ook.

— De Ruyter is een verrader. Die ouwe admiraal is altijd een vriend van Lange Jan geweest. Samen hebben ze 't land verraden, morde het volk.

Toen De Ruyter op zee was en zijn vrouw alleen met een dochter, een nicht en twee dienstboden — geen mannen dus — thuis was, liep een grote menigte voor hun huis te hoop, schreeuwend dat ze het huis van de verrader zouden plunderen. Dodelijk verschrikt riep De Ruyters vrouw een buurman te hulp. Maar wat kon men beginnen tegen een menigte, die nog steeds groeide? De buurman, Wessel Smit, begreep, dat men tijd moest winnen, tot er hulp kwam opdagen. Terwijl hij heimelijk een boodschap naar 't stadhuis zond, trachtte hij het volk met praten in bedwang te houden. Hij ging naar buiten en vroeg, wat de menigte eigenlijk wilde. Alles schreeuwde door elkaar. *Gy dikken schelm, komt van de stoep! Men zal U op zyn Jan de Wits handelen,* riep een verlopen matroos dreigend.

— Nee, nee, schreeuwde een ander, laat hem met rust. Maar 't huis van die admiraal, die verrader — dat zullen we vernielen.

— Maar waarom dan toch? vroeg Smit.

— Omdat hij de vloot aan de vijanden heeft verkocht!

— Voor ieder van onze arme mannen kreeg hij een dukaat, kreet woedend een zeemansvrouw.

— 'k Heb hem zelf aan handen en voeten geboeid gisteren gevangen Den Haag zien binnenbrengen, snoefde een van de raddraaiers.

— Dat bestaat niet, probeerde De Ruyters vrouw boven 't geschreeuw uit te komen. En ze fluisterde Smit toe: 'k Heb vandaag nog een brief van hem ontvangen, die hij gisteren op de vloot heeft geschreven.

— Geef die brief, verzocht Smit.

Even later, de brief zwaaiend, schreeuwde hij 't volk toe: Wie kent 't schrift van de admiraal?

— Ik, riep schor een oud-matroos.

— Kom dan hier en lees. Die brief is gisteren op de vloot geschreven, dus kan de admiraal gisteren niet in Den Haag zijn geweest.

Even bekeek de matroos de brief nauwkeurig, las die dan, langzaam spellend.

De menigte wachtte zwijgend nu.

't *Zyn schelmen die den Admiraal dit nageeven*, stelde hij vast. Maar de menigte, wantrouwig en tuk op roof, luisterde niet naar rede.

Gelukkig kwam juist op dat ogenblik de gewapende macht aan en met veel moeite werd de menigte teruggedreven.

Het huis kwam onder sterke bewaking te staan.

Een verrader? *Met goeds en bloeds voor den Staat te waagen, betoone ik wel anders*, zei De Ruyter boos en bedroefd, toen hij in een brief van zijn vrouw 't schandelijke verhaal had

gelezen. Een verrader? De vijanden kenden hem blijkbaar beter dan sommigen zijner landgenoten. Een Engels zeeofficier, die als gevangene op de *Zeven Provinciën* De Ruyter aan het werk zag, zei in zijn taal: Is dat een admiraal? Dat is een admiraal, een kapitein, een stuurman, een matroos en een soldaat. Ja, die man, die held, is dat alles tegelijk.

Zeker, er waren ook Engelsen, die hem minder goed kenden. In deze tijd probeerden ze zelfs hem om te kopen. 't Land was toch verloren, De Ruyter moest maar van partij veranderen eer het te laat was.

Het antwoord? — Ik ga liever, als het land verloren gaat, met de vloot ik weet niet waarheen, dan die over te leveren aan Engeland.

Toch werd er in het najaar in Amsterdam nog een moord-aanslag op hem gedaan . . .

Maar de nood in het land was te hoog gestegen om veel aan eigen behoud te denken. Het leven van de oude admiraal was in wel ernstiger gevaren geweest.

De regering belastte hem met de verdediging van Amsterdam. Men kon de grote aanval der Fransen iedere dag verwachten. Maar Prins Willem III, die na de dood van De Witt de leiding geheel in handen had, was vastbesloten iedere duimbreed gronds te verdedigen om desnoods *in de laatste schans te sneuvelen*. Het kleine stukje grond, dat nog niet in handen van de vijanden was, zou duur verkocht worden. En zo zien we De Ruyter belast met een nieuwe opdracht: de strijd voor het behoud van het vrije land. Op de Zuiderzee werden kleine, bewapende schepen geposteerd om de stad aan de zee kant te verdedigen. Aan de IJkant, van de Muider-

poort tot de Haarlemmerpoort, werden matrozen en soldaten opgesteld als een tweede verdedigingslinie. De Ruyter voerde er het bevel over. Ook de andere kant, de kust van de Noordzee, werd in staat van verdediging gebracht. Aan die zijde verwachtte men elk ogenblik een Engelse landing. De Prins bracht snel met zijn ruitery de hele kuststreek van Hoek van Holland tot Texel in gereedheid. Kanonnen werden opgesteld, soldaten aangevoerd en bakens en tonnen weggehaald om het de Engelse schepen moeilijk te maken. Intussen had men zich van de eerste schrik hersteld en men besloot het te wagen toch weer een vloot de Noordzee op te sturen om het land van de zee kant ook zó te verdedigen.

De Ruyter was de aangewezen bevelhebber. Onder hem zou Cornelis Tromp, met wie De Ruyter vroeger hevige ruzie had gehad als luitenant-admiraal dienst doen. 't Was voor Willem III heel moeilijk deze beide mannen weer tot elkaar te brengen. Ze gingen elkaar 't liefst zover mogelijk uit de weg. Tromp was altijd een vurige Oranjeklant geweest, De Ruyter niet. Tromp vocht als een duivel, woest en driest. Hij vond De Ruyter maar een aarzelaar, die veel te veel redeneerde en te precies was. Hij begreep niet, dat De Ruyter zo'n hekel aan de oorlog had. Voor Kees Tromp was de oorlog een feest. Vechten noemde hij *aan den dans gaan* en na een zeeslag zei hij: We hebben ons hart weer eens opgehaald als koningen.

Maar in deze tijd van groot gevaar kon het land niemand missen. En de Prins oordeelde: Nu moesten ze die oude twist maar eens vergeten en samenwerken.

En in die moeilijke strijd voor een vrij land hebben die twee mannen elkaar toch gevonden.

Bij Schooneveld raakte de vloot slaags met de gecombineerde Engels-Franse vloot, die eenentachtig grote schepen telde. Daar tegenover kon De Ruyter slechts tweeënvijftig grote schepen stellen. Als deze slag verloren zou worden, lag Holland ook aan de zee kant open. Het zou een strijd worden op leven en dood. De Ruyter liet aan boord van alle schepen een boodschap van de Prins voorlezen. Daarna liet hij door de scheepspredikant het heilig avondmaal bedienen. In diepe ernst ontvingen de mannen brood en wijn van dominee Westhovius. Voor velen zou het de laatste keer zijn, dat ze avondmaal vierden.

Met bijna onbegrijpelijke kalmte zeilde men daarna de sterke Engels-Franse vloot tegemoet. De Ruyter gaf bevel zijn schip recht op het Franse admiraalsschip aan te sturen. Op de Franse schepen ontstond dadelijk verwarring. Vechten, ja, dat wilden ze wel. Maar moest dat nu juist met De Ruyter zelf? In verwarring zeilde het Franse eskader uiteen. Terstond opende De Ruyter nu de aanval op de Engelsen, die hem eveneens eerbiedig uit de weg gingen. Goed gehumeurd zei de oude admiraal tegen zijn mannen: *De vyanden hebben noch ontzagb voor de Zeven Provinciën.*

Intussen had Tromp het zwaar te verduren. Hij was met zijn schepen tussen de Engelsen geraakt, die hem van alle kanten bestookten. Ook nu vocht hij als een razende. Het ene schip was nog niet reddeloos geschoten, of hij liet zich met een sloep naar een ander overbrengen om vandaar de strijd voort te zetten. Maar lang zou het niet kunnen duren. Hij kon tegen de overmacht niet op. Onder zijn bemanning had hij zoveel doden en gewonden, dat de overigen moedeloos werden.

Toen zag hij plotseling zeilen snel naderen. Nieuwe aanvallers? Hij tuurde scherp.

Mannen, daar is Bestevaër, die komt ons helpen. Ik zal hem ook niet verlaten zoo lang als ik adem kan scheppen.

Samen wisten ze de Engelsen terug te drijven.

Maar verslagen was de Engelse vloot niet en ook de Franse schepen bleven voor onze kust kruisen. Een landing dreigde nog steeds. Willem III, die wist hoezeer juist het scheepsvolk op Oranje gesteld was, liet zich naar de vloot brengen en verscheen aan boord van de roemruchtige *Zeven Provinciën*. De vreugde der bemanning kende geen grenzen. Op de dekken en in het want verdrongen ze elkaar om de Prins te zien. De Ruyter, staande op het dek, omringd door zijn krijgsraad, beloofde de Prins trouw namens alle schepelingen.

Kort daarna kwam het tot de grote slag bij Kijkduin. 's Morgens om halfnegen ontbrandde een verschrikkelijke strijd. De hele zee scheen in brand te staan en door de zware kruitdamp, die als een nevel om de schepen hing, zag men gedurig 't mondingsvuur der kanonnen als bliksemschichten opflitsen. 't Gebulder van honderden geschutsmonden gromde als de donder, deed in de zeedorpen ramen en deuren rammelen. Daartussen knetterde onophoudelijk 't geluid van vele musketten. De grauwe golven schenen bezaaid met lichamen, die zwemmend of zich wanhopig vastklemmend aan wrakhout probeerden boven water te blijven. Kreten van angst en verschrikkelijke pijn klonken soms boven 't gerommel van 't geschut uit.

Hy moest een hert van steen of harder dan metaal hebben,

die 't vergieten van zoo veel Christen bloet met drooge oogen kon aanschouwen . . . Angstig bijeengeschoold stond de bevolking der zeedorpen op de duinen toe te zien. Alles stond klaar om de kust ook van de landzijde te verdedigen, mocht de vloot de Engels-Franse aanval niet kunnen weerstaan. Maar voorlopig kon men aan de kust niet anders doen dan werkloos toezien. Vrouwen tuurden handenwringend naar het toneel van de strijd, mannen balden de machteloze vuisten.

Dan beginnen de kerkklokken te luiden, boven 't verre gedonder van het scheepsgeschut uit. Eerst één, dan aarzelend meer, langs heel 't strand. Een zware regen verjaagt de mensen van de duinen en ze dringen de kerken binnen. Ook zij, die er zelden of nooit komen, zoeken er nu een plaats. En vele machteloze handen vouwen zich. Heel Hollands kust bidt . . . Buiten, op de zee, woedt de strijd verder, uur na uur. Tot tegen het vallen van de avond de vijandelijke vloot langzaam van de kust gaat wijken. De kapiteins melden zich bij de admiraal, berichten hun verliezen aan mensen en materiaal. Kees Tromp komt er, 't gezicht nog zwart van de kruitdamp, de kleren aan flarden gevochten — maar niet gewond. Men meldt De Ruyter het verlies van twee vice-admiraals, van vier kapiteins en van vele matrozen. Ze hebben hun leven niet vergeefs geofferd: de vijand ziet af van een landing.

Zo blijft, ten koste van grote offers, het land vrij. De Republiek geheel te veroveren is onmogelijk gebleken.

Het volgende jaar sluiten drie van de vier vijanden vrede. Alleen Frankrijk blijft onze vijand.

Doodmoe komt De Ruyter thuis. Hij voelt eigenlijk voor

het eerst, dat hij naar de zeventig loopt — oud wordt. Door jicht gekweld loopt hij moeilijk en 't graveel — een soort niersteen — geeft hem vaak hevige pijnen.

Voor het eerst ook verlangt hij niet zo naar het weerzien van zijn vrouw. Want hij moet haar de vreselijke boodschap overbrengen, dat de zoon uit haar eerste huwelijk, kapitein Jan van Gelder, in de slag bij Kijkduin is gesneuveld.

De oorlog mooi? Onder zijn zware snor vertrekt zijn mond grimmig. De jonge kerels, die hij heeft zien leegbloeden . . . Anderen, die levenslang blind zullen zijn.

O, als 't niet móest . . .

Thuis vertelt hij zijn vrouw sober het doodsbericht van haar zoon. En hij besluit: *Ik weet, dat dit de vruchten van den oorlogh zyn . . . Heeden was 't zyn beurt, en morgen zal 't misschien de myne zyn.*

Die dag van zijn thuiskomst worden de blinden voor de ramen van 't admiraalshuis aan de Ijkant gesloten.

X. MICHIEL VAART THUIS

De oorlog met Frankrijk werd voortgezet, waarbij ons land in de oude vijand Spanje een bondgenoot had.

Bij Spanje behoorde toen ook Zuid-Italië met Sicilië. De bevolking daar maakte gebruik van de oorlog en kwam in opstand tegen de Spanjaarden, waarbij ze gesteund werd door Frankrijk. Om die opstand te dempen en de Franse vloot uit de Middellandse Zee te verdrijven, riep Spanje de hulp van de Nederlandse bondgenoot in. Hoewel ons land na de ramp van 1672 eigenlijk te zwak was om zich met de Spaanse zaken te kunnen bemoeien, besloot de regering toch een hulpvloot te sturen. Want als Frankrijk baas zou worden op de Middellandse Zee, zou het met onze rijke handel in dat gebied gauw gedaan zijn.

Er werd afgesproken, dat Spanje en de Nederlanden ieder een vloot zouden sturen, die onder het opperbevel van De Ruyter zou komen te staan.

Tegen deze tocht heeft De Ruyter erg opgezien. Hij kreeg veel te weinig schepen mee. Hij wees er de regering op, dat de Spaanse hulp niet veel zou betekenen en dat de Fransen in de Middellandse Zee een zeer sterke vloot hadden, bemand met matrozen uit de Provence, die op hun Middellandse Zee bijzonder vertrouwd en daarom zeer gevaarlijke tegenstanders waren.

De heren van de regering begrepen hem niet en verwarden

nuchtere voorzichtigheid met bangheid, toen ze hem vroegen, of hij op z'n oude dag nog bang begon te worden. Die vraag griefde de onverschrokken zeeman diep en waardig, maar met nauwelijks ingehouden boosheid antwoordde hij: *Neen, ik begin de moedt niet te laten vallen. Ik heb myn leven veil voor den Staat. Maar ik ben verwonderdt en 't is my leet, dat de Heeren de vlagh van den Staat zoo veil hebben en waagen.*

Daar konden de heren regenten het voorlopig mee doen! Vrienden van De Ruyter gaven hem de raad te weigeren met zo'n zwakke vloot uit te zeilen. Hij kon niet eens de vertrouwde *Zeven Provinciën* mee krijgen. Tot admiraalsschip werd aangewezen de *Eendracht*, een zwak vaartuig met veel gebreken. 't Zou, zeiden De Ruyters vrienden, voor hem gemakkelijk genoeg zijn een excuus te vinden: zijn gezondheid was slecht en 't graveel bezorgde hem vreselijke pijnen. Maar voor De Ruyter was er maar één weg: die van de plicht, nu het land riep. *Ik zal dien tocht doen, al zou men my naar 't schip draagen*, besloot hij grimmig.

't Kwam uit, zoals hij voorspeld had. De Spanjaarden ontvingen hem met uitbundige blijdschap en talloze eerbewijzen. Maar hun vloot liet op zich wachten en alleen met zijn eigen zwakke eskader kon hij tegen de sterke Franse vloot weinig beginnen. 't Werd wachten, schrijven naar Spanje, praten en weer wachten. Tientallen Spaanse beloften, zwierig gegeven en vlot vergeten. De Hollandse matrozen, heel slecht betaald nu het land zo verarmd was, werden ongeduldig, wilden naar huis terug.

Terwijl men zo wekenlang werkloos wachtte, kreeg dominee

Westhovius, de vlootpredikant, twee brieven uit Napels gebracht. Ze waren in het Latijn geschreven, de taal die gestudeerde mensen toen veel gebruikten als ze elkanders moedertaal niet verstonden. De brieven bleken heimelijk geschreven door een aantal Hongaarse predikanten, die in Napels op de galeien gevangen zaten.

Meer dan veertig Hongaarse dominees waren beschuldigd van oproer en daarom door de rechtbank van Presburg in 1674 tot ballingschap veroordeeld. De beschuldigingen waren bij het onderzoek allerminst bewezen en velen waren overtuigd, dat de predikanten onschuldig waren. De protestanten vormden in de landen van keizer Leopold — waartoe Hongarije toen behoorde — een minderheid, die het vaak zwaar te verduren had. Toen de Spaanse koning Karel II troepen nodig had om de opstand in zijn Italiaanse landen te dempen, liet hij die troepen werven in het gebied van keizer Leopold, zijn zwager. Dat was voor deze een prachtige gelegenheid om die lastige veroordeelde Hongaarse predikanten kwijt te raken en deze eenenveertig onschuldigen werden als gevangenen naar 't verre Italië gebracht. Voor velen hunner, oude mannen vaak, bleek die tocht te ver. Zes stierven er al bij het begin van de tocht door uitputting en mishandeling, twee bij hun aankomst in Italië en drie waren er zo gelukkig te kunnen ontsnappen. De overigen werden als roeiers op de galeien geplaatst, met zware kettingen geklonken aan hun banken. Daar zaten deze eerbiedwaardige mannen tussen het vuilste geboefte, dat om allerlei misdaden tot dezelfde wrede straf was veroordeeld.

Het proces van Presburg was in het verre Nederland eerst niet bekend geworden. Maar onze gezant aan het hof van

keizer Leopold had er natuurlijk wel van gehoord en hij had naar onze regering in Den Haag geschreven. Kon die niets voor de Hongaarse verdrukte geloofsgenoten doen?

Nu De Ruyter in Italië was om Spanje te helpen, was dat een prachtige gelegenheid. Dominee Westhovius vertaalde de Latijnse brieven voor de admiraal en deze besloot er dadelijk werk van te maken. Als Spanje door ons geholpen wilde worden, dan kon het ook best iets voor ons doen. Onmiddellijk ging er een brief van De Ruyter naar de Spaanse onderkoning in Napels met het verzoek de gevangenen de vrijheid te hergeven.

Ook ditmaal probeerden de Spanjaarden er zich met vage beloften af te maken. Maar De Ruyter was vast besloten hier het recht te helpen herstellen. Toen de onderkoning hem op zijn schip bezocht en hem grote eer bewees en mooie beloften deed, zei hij eerlijk: *Ik kan niet bly zyn, zoo lang als myn lieve broeders, die Predikanten, daar op de galeyen zitten en zoo mishandelt worden.*

Weer beloofde de onderkoning spoedige vrijlating, maar De Ruyter eiste nu boter bij de vis: drie sloepen met matrozen, vergezeld van dominee Westhovius, roeiden naar de galeien en bevrijdden drieëntwintig predikanten, terwijl ze er nog één uit het slavenhuis en twee uit de gevangenis haalden. Na op De Ruyters vloot verzorgd en gekleed te zijn, werden ze op een Engels schip geplaatst, dat ze naar ons land bracht. Daar, en in Hongarije, was grote dankbaarheid voor deze vasthoudendheid van De Ruyter, die door zijn doortastend optreden een aantal mensenlevens van een wrede dood had gered.

Toen eindelijk een aantal van de beloofde Spaanse schepen was gekomen, bond De Ruyter moedig de slag aan voor de Siciliaanse kust.

't Was een prachtige voorjaarsdag en bijna roerloos lagen de schepen op het blauwe water van de Ionische Zee.

Toen er na de middag wat wind opstak, liet De Ruyter zeil bijzetten en gaf hij het sein tot de aanval. Zelf liet hij naar zijn gewoonte z'n schip op dat van één der Franse bevelhebbers lopen en onmiddellijk brak van beide kanten het geschutsvuur oorverdovend los. Helaas bood de vloot der Spanjaarden haast geen hulp; hun schepen bleven achteraf.

Het belette De Ruyter niet met zijn zwakke vloot zijn plicht te doen. Van het zonnedeck van de *Eendracht* overzag hij het terrein van de strijd en gaf rustig als altijd zijn bevelen.

Zijn kapiteins en matrozen hielden zich uitstekend. Zolang Bestevaër daar rustig van het zonnedeck zijn scherpe ogen over zijn schepen liet gaan, voelden ze zijn beproefde leiding. Waar zijn schip vooraan ging, volgden de andere.

Nauwelijks een half uur was de strijd aan de gang, toen een vijandelijke kogel laag over de *Eendracht* floot en op het zonnedeck insloeg.

Pas toen ze een slag hoorden, keken de mannen omhoog.

De korte figuur van Bestevaër was van het zonnedeck verdwenen. Op het dek daaronder vinden ze hem neergesmaakt, bewusteloos. Ze buigen zich over hem heen. De schoen van zijn linkervoet is in flarden, het voorste deel van die voet afgeschoten.

Een gewaarschuwd chirurgijn snelt toe, vindt nog een kleine wond aan het hoofd, waarschijnlijk door de val.

Voorzichtig tillen ze hem op, dragen hem over het dek naar

z'n kajuit. Een klein bloedspoor wijst de weg daarheen... In de kajuit, als de chirurgijn hem verder onderzoekt, keert het bewustzijn terug. Het rechterbeen blijkt gebroken, waarschijnlijk door de val van het hoge dek.

Maar de pijnen beletten hem niet zijn plicht te blijven doen. Zijn eerste bevel is: gewoon doorgaan. De admiraalsvlag laten waaien, want anders zal op de schepen schrik en verwarring ontstaan.

Zijn gedachten zijn voor 's lands vloot, niet allereerst voor 't eigen lichaam. Hij laat zich, al kreunt hij soms van pijn, steeds op de hoogte houden van de bewegingen der schepen. Dan geeft hij zijn bevelen en zo blijft hij de slag leiden, van zijn bed af.

Als 't eigen geschutsvuur minder wordt, vraagt hij ongerust, waarom er niet geschoten wordt. En dan klinken over 't dek van de *Eendracht* de vuurcommando's weer.

Houdt moed, spoort hij zijn mannen aan, *myn kinderen*, *houdt moed: zoo moet men doen om de zeegen te verkrygen*.

In de warme kajuit ligt de gewonde admiraal. Als hij machteloos is, niets kan doen, prevelen zijn lippen: *Heere, bewaar 's Lands vloot*.

Op de dekken vechten grimmig de Janmaats. 't Enige wat ze voor Bestevaër kunnen doen is hun plicht trouw verrichten, zoals hij 't doet. Zelfs de Spaanse schepen schijnen moed te grijpen en komen aarzelend onze schepen te hulp.

Als de avond valt, wijkt langzaam de Franse vloot. Onze schepen zetten op De Ruyters bevel in het maanlicht de achtervolging in. Het gevaar schijnt voorbij.

Maar niet voor De Ruyter.

De wonden bleken minder ernstig, dan gevreesd was en de nacht na de slag was rustig. 's Morgens moeten de wonden ontsmet worden. 't Uitwassen met bijtende brandewijn gaf hevige pijnen. Maar zijn gedachten blijven helder. De kapiteins vraagt hij naar hun gewonde matrozen en beveelt ze met alle zorg te verplegen.

Maar dan komen na enkele rustige dagen de koortsen, die het lichaam snel gaan slopen. Urenlang ligt hij met gesloten ogen. Zijn lippen prevelen. Wie zich over hem buigen, horen hem zacht psalmen opzeggen.

De felle Italiaanse zon stooft de schepen warm. Tegen de middag is het in zijn kajuit drukkend heet. Het zweet parelt op zijn voorhoofd en de koorts veroorzaakt een onlesbare dorst. Voorzichtig laat de chirurgijn zure wijn tussen de gebarsten lippen druppelen.

De hitte wordt haast ondraaglijk, maar zwijgend staan de kapiteins om het bed. Ze begrijpen het, ook zonder dat de opperchirurgijn het hun zegt: Bestevaêr wordt niet beter.

Ook in zijn doodsstrijd is hij een dapper man. Ze horen geen klacht.

Traag glijdt de tijd in de hitte van de middag voor allen, die staan rondom deze man, die worstelt met de hete koortsen. Hij, die urenlang de bijbel kon lezen, heeft nu die bijbel tot z'n beschikking.

Wat ziet hij in z'n koortsen, achter z'n gesloten oogleden? De strandmuur van Vlissingen met het grauwe water van de Noordzee, waarboven een krijsende meeuw in scheervlucht verdwijnt? Ziet hij in z'n koortsdromen het beeld van zijn vele zeeslagen? Hooft hij hoog boven zich aan de grote steng

het klapperen van zijn admiraalsvlag in de zilte wind? Of ziet hij het helle strand van Afrika?

O Godt, gy zyt myn Godt . . . myn ziel dorst naar U . . . in een land dor en mat, zonder water . . . water . . .

Dominee Westhovius knikt, fluistert: De drieënzestigste psalm.

Roerloos staan de kapiteins.

Dan slaat hij toch nog even de ogen op, zoekend.

Bidden, prevelt hij.

Dominee Westhovius geeft een wenk en zachtjes verdwijnen de kapiteins, laten zich stil naar hun schepen roeien.

's Avonds seint kapitein Callenburgh van de *Eendracht* ze weer aan boord en ontvangt hen op z'n dek: 't Loopt af . . . Zacht schuifelen ze de kleine kajuit binnen, de vice-admiraal, de schout-bij-nacht en de kapiteins. Straks ook de lagere bemanning, die lang onder Bestevaêr gediend heeft.

Hij strijdt zijn laatste strijd, ver van zijn huis en land.

Spreken kan hij niet meer.

De chirurgijn wist hem 't zweet van het voorhoofd.

Buiten is het donker geworden en op alle schepen is het stil.

Een zucht.

De chirurgijn buigt zich over de admiraal.

Als hij zich weer opricht, knikt hij zacht.

Dominee Westhovius komt naar voren.

Aan de grote steng zakt langzaam de admiraalsvlag.

Michiel Adriaanszoon de Ruyter, luitenant-admiraal van Holland, is Thuis gevaren.

INHOUD:

	Blz.
I. Drie en een halve eeuw	7
II. Michieltje	11
III. Michiel	19
IV. Stuurman Michiel	28
V. Kapitein Michiel	36
VI. Vice-commandeur De Ruyter	43
VII. Vice-admiraal De Ruyter . .	54
VIII. De vrije zee	60
IX. Het vrije land	73
X. Michiel vaart Thuis	82